

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
Katedra ústavního a evropského práva

Diplomová práce

Ochrana participačních práv dětí v soudním řízení

Kristýna Kačíková
Praha 2022

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Kristýna KACLÍKOVÁ**
Osobní číslo: **R18M0155P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Ochrana participačních práv dětí v soudním řízení**
Zadávající katedra: **Katedra ústavního a evropského práva**

Zásady pro vypracování

- 1) Vymezení základních pojmů
- 2) Historický vývoj a současná právní úprava
- 3) Slyšení dítěte, jeho způsoby a formy
- 4) Zajištění participačních práv dítěte v soudním řízení
- 5) Judikatura ÚS a ESLP
- 6) Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

DUŠKOVÁ, Šárka. *Úmluva o právech dítěte: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-683-2.

HOLÁ, Lenka. *Rodinná mediace v České republice*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-015-4.

BAKALÁŘ, Eduard, Daniel NOVÁK a Richard Ades WARSHAK. *Slyšení nezletilého dítěte před opatrovníckým soudem: (tři studie problému)*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-119-2.

ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ a Lenka WESTPHALOVÁ. *Rodinné právo*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 9788074006449.

Právní předpisy:

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 359/1999 Sb., sociálně-právní ochrana dětí

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

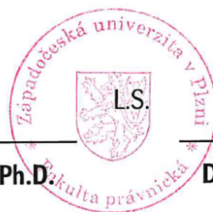
Vedoucí diplomové práce: **Mgr. et Mgr. Renáta Vokrojová**
Fakulta právnická

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2022**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Monika Forejtová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 6. září 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „Ochrana participačních práv dětí v soudním řízení“ jsem vypracovala samostatně a s použitím dostupné odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a rovněž jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce.

V Praze dne 20. 12. 2022

Kačková

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Mgr. et Mgr. Renátě Vokrojové za cenné rady, čas, připomínky a velmi vstřícný přístup, který mi při zpracování práce poskytla.

Obsah

Úvod.....	8
1 Vymezení základních pojmů.....	10
1.1 Dítě.....	10
1.2 Participace.....	11
1.3 Participační práva.....	12
1.3.1 Právo na informace.....	13
1.3.2 Právo vyjádřit svůj názor.....	14
1.4 Nejlepší zájem dítěte.....	16
2 Historický vývoj a současná právní úprava.....	20
2.1 Historický vývoj.....	20
2.2 Současná právní úprava.....	23
3 Procesní způsobilost dítěte a jeho zastoupení v řízení.....	27
3.1 Sporné řízení.....	27
3.2 Nesporné řízení.....	28
3.3 Zastoupení dítěte v řízení.....	29
4 Slyšení dítěte.....	31
4.1 Přímé slyšení dítěte.....	32
4.2 Věková hranice.....	36
4.3 Nepřímé slyšení dítěte.....	39
4.3.1 Zjišťování názoru prostřednictvím OSPOD.....	40
4.3.2 Zjišťování názoru prostřednictvím znaleckého posudku.....	44
5 Judikatura Ústavního soudu týkající se práva dítěte slyšení v soudním řízení a její vývoj.....	47
5.1 Judikatura týkající se způsobu slyšení dítěte.....	48
5.2 Judikatura týkající se hodnocení věkové hranice v souvislosti s rozumovou a citovou vyspělostí dítěte.....	53
5.3 Judikatura týkající se posouzení relevance názoru dítěte.....	56
6 Zajištění participačních práv dítěte v soudním řízení.....	61
6.1 Jak probíhá zjišťování názoru dítěte v praxi.....	61
6.1.1 Zakázané metody výslechu dítěte.....	62
6.2 Jiný soudní rok.....	63
6.3 Systém Cochemské praxe.....	64
6.3.1 Základní principy Cochemské praxe.....	64
6.3.2 Základní postupy Cochemské praxe.....	65

6.4	Justice vstřícná k dětem	66
6.5	Příklady dobré praxe výslechu.....	69
6.6	Participační práva dítěte ve vybraných druzích soudních řízení	70
6.6.1	Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé	70
6.6.2	Participační práva dětí mladších 15 let v řízení o činu jinak trestném	74
7	Závěrečná shrnutí a návrhy de lege ferenda	80
	Použitá literatura.....	83
	Resumé	89

Úvod

V rámci diplomové práce „Participační práva dítěte v soudním řízení“ se zaměřuji na otázku zapojování dětí a jejich názorů do soudního procesu. Téma je z mého pohledu velice zajímavé a aktuální, neboť se stále vyvíjí, a to jak v právu mezinárodním především formou doporučujících zpráv Výboru pro práva dítěte či jiných mezinárodních institucí, které prosazují koncept justice vstřícné k dětem, tak i v právu českém, a to převážně formou judikatury.

V rámci výběru tématu jsem se přesvědčila, že se jedná nejen o téma aktuální, ale rovněž méně využívané pro zpracování bakalářských a diplomových prací, ačkoliv jsem přesvědčena, že si právě pro svou aktuálnost pozornost zaslouží.

Ve své diplomové práci se zaměřím na participační práva dětí především v soudním řízení. Problematika participačních práv dětí je poměrně složitá, neboť je vázaná na pečlivé individuální posouzení každého případu. V soudním procesu je třeba dbát na empatický a citlivý přístup vůči každému dítěti, což je pro soudce mnohdy obtížné.

V této diplomové práci se pokusím nastínit směry, kterými se ubírá nynější pohled na participační práva dítěte. Cílem je zhodnotit, zda jsou participační práva dítěte v soudním řízení uplatňována dostatečně.

V první kapitole se diplomová práce věnuje základním pojmům, jako jsou dítě, participace a participační práva dítěte. Problém spočívá v tom, do jaké míry děti nechat rozhodovat o svém životě a o sobě samých. V druhé kapitole se tato práce zaměřuje na historický vývoj a současnou právní úpravu, s čímž souvisí moje první výzkumná otázka, a to – zda česká právní úprava dostatečně zakotvuje participační práva dítěte. V následující kapitole se krátce budu věnovat procesní způsobilosti dítěte a jeho zastoupení, neboť se domnívám, že je nezbytné uvést na pravou míru, kdy musí být dítě zastoupeno, a kdy nikoliv. Poté již přichází na řadu stěžejní body této diplomové práce. Prvním je kapitola slyšení dítěte, kde bude rozebráno přímé a nepřímé slyšení dítěte. Následující kapitola se bude věnovat judikatuře Ústavního soudu, týkající se práva dítěte na slyšení. S tím souvisí moje další výzkumná otázka, a to – jak přistupuje Ústavní soud k otázce věku dítěte a zda jsou u soudů participační práva dítěte dostatečně chráněna. Je

pro soud názor či přání dítěte závazný? Poslední kapitola s názvem Zajištění participačních práv dítěte v soudním řízení se bude věnovat výslechům dětí v praxi, systému Cochemské praxe a následně i krátce justici vstřícné k dětem. Bude zakončena participačními právy dítěte ve dvou vybraných soudních řízeních, jimiž jsou řízení ve věcech péče o nezletilé a v řízení dětí mladších patnácti let o činu jinak trestném. S tím souvisí moje výzkumné otázky, a to – zda jsou participační práva dítěte uplatňována v těchto řízeních vhodnou formou.

Při psaní této diplomové práce provedu rešerši dostupné literatury, analýzu právní úpravy a jednotlivých nálezů Ústavního soudu.

Diplomová práce je zpracována k právnímu stavu ke dni 15. prosince 2022.

1 Vymezení základních pojmů

V této kapitole se zaměřím na vymezení základních pojmů diplomové práce, které jsou nezbytné pro správné vysvětlení dané problematiky. Na prvním místě budu věnovat pozornost klíčovému pojmu dítě a tomu, jak ho charakterizují Ústavní soud České republiky a Úmluva o právech dítěte. Poté vysvětlím pojem participace a participační práva, neboť jejich pochopení je stěžejním úkolem této diplomové práce. S těmito právy úzce souvisí nejlepší zájem dítěte, který je součástí poslední podkapitoly.

1.1 Dítě

Dle Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.¹

Ústavní soud České republiky (dále jen ÚS) dítě vymezil jako „*bytost jedinečnou, nadanou nezadatelnými, nezczitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými základními právy a svobodami, tedy bytost, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby výše uvedené atributy nezůstaly prázdny slovy.*“²

Již Deklarace práv dítěte z roku 1959 stanovila, že dítě charakterizuje jeho duševní a tělesná nezralost, proto potřebuje zvláštní záruky a péči a je třeba ho chránit stejně jako jeho práva.³

Dítě má oproti dospělým nízkou míru schopnosti pochopit racionální základ některých skutečností a souvislostí. Prožívá a rozhoduje se především tady a teď, často není schopné racionalizovat své myšlenky a pocity úměrně situaci a domyslet rozumné řešení konkrétního problému. Přemýšlení dítěte je ovlivněno jeho aktuální náladou a okolnostmi, které právě prožívá. O to více je povinností dospělých klást při svém rozhodování větší důraz na subjektivní svět dítěte. Děti

¹ Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, čl. 1

² Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. 4. 2001, sp. zn. IV. ÚS 695/2000.

³ CHUTNÁ, Monika. Geneze práv dítěte v mezinárodním měřítku. *Časopis pro právní vědu a praxi* [online]. 1995, 3(4), 147–160 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3fa792f0-531a-11e5-b7d6-5ef3fc9bb22f>, s. 150.

nízkého věku se totiž ve svém světě orientují především prostřednictvím svého subjektivního vnímání a prožívání, na základě vztahů ke svým blízkým, ať už jsou to pečovatelé, či rodiče, jejichž prostřednictvím děti nabývají pocitu bezpečí a jistoty vůči okolnímu světu.⁴

1.2 Participace

Podle World Vision International⁵ „je participace dětí smysluplná, bezpečná a klíčová strategická priorita pro zajištění trvalého blahobytu dětí a vytvoření demokratických společností s informovanými a angažovanými občany. Pokud se podle nich děti naučí sdělovat své názory, přebírat odpovědnost a činit rozhodnutí, rozvíjejí tím pocit sounáležitosti, spravedlnosti, odpovědnosti a solidarity. Participace odráží vyjadřování názorů ve věcech, které se týkají dětí, přístup k informacím a svobodu projevu. Vše za respektování role a odpovědnosti rodičů či jiných autorit“ Participaci je možné vnímat jako součást výchovy k občanství napříč společnostmi. Jedná se v podstatě o zahrnutí dětí do věcí, které se jich ať už přímo, či nepřímo dotýkají.⁶

Tato práva, konkrétně právo dítěte na informace a právo dítěte vyjádřit svůj názor zajišťuje dětem Úmluva o právech dítěte (dále jen Úmluva).

Vzniká však otázka míry participace, tedy jak vybalancovat určitou míru zapojení a informovanosti dítěte, tak aby žádnému dítěti nebylo toto jeho právo upřeno. V této otázce společnost nesdílí vždy jednotný názor. Na jedné straně stojí skupiny, které považují děti za příliš naivní, než aby o sobě mohly rozhodovat, jiné je považují téměř za spasitele společnosti, někteří zase zastávají názor, že není možné na děti přehazovat odpovědnost dospělých. Ke každému případu je vhodné přistupovat individuálně.⁷

⁴ HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *O konceptu participačních práv dítěte ve světle několika vybraných odmítavých usnesení Ústavního soudu* [online]. epravo.cz, 11. 9. 2017 [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-konceptu-participacnich-prav-ditete-ve-svetle-nekolika-vybranych-odmitavych-usneseni-ustavniho-soudu-106302.html>

⁵ World Vision International je globální křesťanská rozvojová organizace zaměřená na práci s dětmi, rodinami, komunitami, její snahy směřují k překonání chudoby a nespravedlnosti. Má více než 45 000 zaměstnanců v téměř 100 zemích.

⁶ BRZOBOHATÝ, Robin, Martina CIRBUSOVÁ, Eva JANÍČKOVÁ, Dalibor JÍLEK, Zdeněk KAPITÁN, Michaela TRÁVNÍČKOVÁ a Michaela ZDRÁHALOVÁ. *Aktuální otázky ochrany práv dětí: informování dětí o jejich právech*. Brno: Česko-britská, 2017. ISBN 978-80-905598-3-7, s. 72.

⁷ Tamtéž, s. 73.

K tomu se vyjádřil i Ústavní soud, který ve svém nálezu říká: „*Participace dětí v řízení by měla vzrůstat s přibývajícím věkem. Jde o určité kontinuum. Věk 18 let nemůže představovat hranici, před kterou dítě do řízení není zapojeno vůbec a po které již plně.*“⁸

Postupné zapojování dětí má přínosy pro jejich seberozvoj, pro budování důvěry ve společnost, respektu a úcty k ní. Přispívá k rozvoji občanské společnosti a vzájemné toleranci. Čím více je dítě zapojeno do participace, tím efektivnější je přínos, který má vliv na jeho vývoj.⁹

V této souvislosti považuji za výstižný komentář Výboru OSN pro práva dítěte, který zdůrazňuje: „*Participací je třeba rozumět pokračující proces sdílení, informací a vzájemného dialogu mezi dětmi a dospělými, založený na vzájemném respektu, v němž se děti dozvídají, jakým způsobem jsou jejich názory, stejně jako názory dospělých zohledňovány a formulují výsledek celého procesu. Zapojení dítěte do tohoto procesu nesmí být pouze jednorázovým úkonem.*“¹⁰

Participace je tedy založená na vzájemném respektu a děti jsou v jejím významu brány jako nositelé svých práv, nikoliv pouze jako objekty, o kterých rozhodují dospělí. Zřídka lze však takovéto zapojení dětí do rozhodování o sobě samých vyvážit tak, aby zájmy a přání dítěte byla opravdu v souladu s jeho nejlepším zájmem.

1.3 Participační práva

S participací úzce souvisí participační práva, která jsou její součástí. Základ těchto práv zakotvuje v mezinárodních dokumentech Úmluva o právech dítěte, konkrétně v článku 12 a 13. Zakládá závazek, že smluvní státy musí dítěti vytvořit prostor pro vyjádření názorů a musí mu věnovat patřičnou pozornost.¹¹

⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 4. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1041/14, s. 6.

⁹ BRZOBOHATÝ, Robin, MARTINA CIRBUSOVÁ, EVA JANÍČKOVÁ, DALIBOR JÍLEK, ZDENĚK KAPITÁN, MICHAELA TRÁVNÍČKOVÁ a MICHAELA ZDRÁHALOVÁ. *Aktuální otázky ochrany práv dětí: informování dětí o jejich právech*. Brno: Česko-britská, 2017. ISBN 978-80-905598-3-7, s. 74.

¹⁰ General comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard. *Committee on the Rights of the Child* [online]. 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>, odst. 3. a odst. 13.

¹¹ Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, čl. 12

Realizace tohoto závazku vyplývajícího z Úmluvy je však poměrně obtížná, neboť nelze užít přesná kritéria. Hlavním kritériem je zde schopnost dítěte vyjádřit svůj názor, jemuž má být věnována patřičná pozornost. Toto kritérium však nelze přesně vymezit, neboť je vázáno na individuální posouzení vyspělosti dítěte a jeho schopnosti vyjádřit a formulovat svůj názor. Proto Úmluva nechává státům prostor pro vlastní právní regulaci, kdy ji koriguje pouze doporučeními Výboru pro práva dítěte OSN (dále jen Výbor). Stejně jako Úmluva není ale ani vnitrostátní právní úprava schopna participační práva přesně vymezit. Nechává tedy prostor judikatuře, aby se s participačními právy dítěte vypořádala konkrétněji.¹²

Další důležitou složkou participačních práv dítěte je právo na svobodu projevu a názoru, které je vázáno na svobodnou volbu dítěte a právo dítěte na informace, které garantuje Úmluva. Podstatnou vazbu vytváří propojení participačních práv dítěte (dále jen PPD) s principem nejlepšího zájmu dítěte dle čl. 3 odst. 1 Úmluvy, které dohromady vytváří jednotné pojetí směřující k tomu, aby byl názor dítěte zohledňován všude tam, kde je schopno ho vyjádřit. Tím se posiluje koncept vnímání dítěte jako subjektu práv, nikoliv pouze jako objektu, o kterém se rozhoduje.¹³

Pokud jde o výklad čl. 12 Úmluvy, lze vycházet z komentáře Výboru, který stanovuje obecná pravidla, jako je hodnocení schopnosti formulovat vlastní názor s ohledem na individualitu posuzovaného, právo svobodně vyjadřovat názor s pocitem bezpečí a ve všech situacích, které se dítěte dotýkají, přičemž názoru dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a zralosti.¹⁴

1.3.1 Právo na informace

Aby dítě mohlo vyjádřit svůj názor, musí být nejprve dostatečně informováno o řízení, které se ho týká, o jeho průběhu, podstatě či možných dopadech, které řízení bude na dítě mít.

Ve vnitrostátní právní úpravě je právo na informace upraveno v zákoně o zvláštních řízeních soudních (dále jen ZŘS), ten zakotvuje v § 20 povinnost

¹² JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0, s. 81–83.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ General comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard. *Committee on the Rights of the Child* [online]. 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>

soudu, zákonného zástupce a opatrovníka informovat dítě o soudním řízení a o případných důsledcích soudního rozhodnutí, vyhovění či nevyhovění jeho názoru.¹⁵ Ve svém § 867 tuto povinnost soudu informovat dítě, aby si mohlo vytvořit názor a sdělit ho, zakotvuje občanský zákoník.¹⁶

Dále je toto právo upraveno v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, který v § 8 zakotvuje povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) informovat dítě, které je účastníkem soudního řízení, o všech závažných věcech, které se týkají jeho osoby, pokud je dostatečně rozumově vyspělé.¹⁷

V praxi to vypadá tak, že by dítě mělo dostat informaci ještě před zahájením řízení, ideálně od svého zákonného zástupce, většinou tedy od rodičů, o tom, jak bude soudní řízení probíhat a co je jeho předmětem. Tato informace by měla být dítěti podána úměrně jeho věku. Pokud se však rodiče na takové sdělení necítí, nebo neví, jak s dítětem na toto téma mluvit, měl by informaci sdělit dítěti pracovník OSPOD, pokud se jedná o řízení, kde má dítě ustanoveného opatrovníka.¹⁸

V průběhu soudního řízení, kdy je dítě většinou vyslýcháno, je nutné, aby vyslýchající osoba, ať už je to soudce, či pracovník OSPOD, informovala dítě o průběhu soudního řízení, o možných důsledcích jeho výpovědi a také o tom, co má dítě od soudního řízení očekávat. Pokud dítě vyslýchá pracovník OSPOD, musí mu také vysvětlit svou roli a možnosti, které v řízení má.

Povinnost dostatečně dítě informovat nese soud. Ten musí dohlédnout na to, aby dítě bylo informováno ve všech fázích soudního řízení a aby mu po jeho skončení bylo vysvětleno, jak bylo rozhodnuto a zda bylo k jeho názoru přihlédnuto a proč.¹⁹

1.3.2 Právo vyjádřit svůj názor

Dítě by mělo mít právo svobodně, bez nátlaku, manipulace a diskriminace vyjádřit svůj názor, a přitom by se mělo cítit v bezpečí. Je povinností dospělých

¹⁵ § 20 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

¹⁶ § 867 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁷ § 8 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

¹⁸ ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 163–166.

¹⁹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18.

zajistit dítěti výše uvedené atributy. Dítě se může samo rozhodnout, zda se chce k věci vyjadřovat, neboť vyjádření názoru je jeho právo, nikoliv povinnost.²⁰

Ústavní soud judikoval: „*Právo nezletilého svobodně vyjádřit svůj názor ve všech věcech, které se ho týkají, je nepopiratelným právem umožňujícím, byť jen do určité míry, vyrovnat nerovné postavení například ve vztahu k jeho rodičům, případně koliznímu opatrovníkovi, přesto konečné hodnocení zájmů nezletilého přísluší dospělým.*“²¹ Podrobněji bude toto usnesení ÚS rozebráno v kapitole 5.3 Judikatura týkající se posouzení relevance názoru dítěte.

Názoru a přání dítěte musí být věnována patřičná pozornost, odpovídající jeho věku a zralosti. Na otázku věku je třeba nahlížet individuálně, nelze říci, že názor staršího dítěte má větší váhu a naopak. S podporou dospělých, založenou na důvěře a citlivém přístupu, mohou být i ty nejmenší děti schopny vyjádřit svůj názor. Je třeba brát v potaz i schopnost dítěte tento názor formulovat, přičemž se hodnotí nezávislost a rozumnost názoru.²²

Pokud dítě, které je schopno chápat situaci, vyjádřilo svůj názor, je povinností soudů, rodičů i ostatních orgánů k němu přihlédnout a aktivně s ním pracovat. Otázkou však je, do jaké míry ho brát na zřetel a do jaké míry jeho názoru přizpůsobovat svou další činnost.²³

K tomu se vyjádřil i Ústavní soud, který konstatoval, že názor dítěte není, i přestože mu má být přikládána patřičná váha, natolik zavazující, aby se od něj nemohl odchýlit. Pokud by tomu tak bylo, pak by soudní řízení byla naprosto nadbytečná, neboť by všechny dotčené orgány a osoby zjistily názor dítěte a z něj poté vycházely.²⁴ Podrobněji tuto judikaturu Ústavního soudu rozeberu v jedné z následujících kapitol, konkrétně v kapitole 5.3 Judikatura týkající se posouzení relevance názoru dítěte.

²⁰ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014.* Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 48–49.

²¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 16. 2. 2006, sp. zn. III. ÚS 707/04.

²² CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014.* Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 48–49.

²³ ŠABATOVÁ, Anna, Petra ŠUPLEROVÁ, Klára ILLE a kol. *Rodina a dítě II.* Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, Wolters Kluwer ČR, 2017. ISBN 978-80-87949-56-6, s. 50–53.

²⁴ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26. 1. 2011, sp. zn. III. ÚS 2621/10.

Při posuzování vyjádřeného názoru dítěte je třeba brát v potaz nejen jeho věk, ale také další okolnosti jako například okruh osob, se kterými se dítě stýká, prostředí, kde žije a vyrůstá, vzájemné vtaHy v rodině a mezi rodiči i případné ovlivňování dítěte některým z nich. Proto není možné nahlížet na názor dítěte vždy absolutně, neboť může být ovlivněno řadou okolností a jeho výpověď nemusí vždy reflektovat jeho nejlepší zájem.²⁵

S tím souvisí i rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (dále jen ESLP) Elsholz proti Německu, ve kterém ESLP kritizoval postupy německých soudů, které založily svá rozhodnutí pouze na přání nezletilého dítěte, kterému bylo v době výslechu 5 let, a jeho matky, již bylo dítě silně ovlivňováno. Jednalo se o stížnost týkající se rozhodnutí německých soudů, které svým rozhodnutím upřely právo otce na styk s dítětem, když mu zamítly žádost, kterou se stěžovatel dožadoval návštěvního práva. Své rozhodnutí přitom opřely pouze o názor a přání dítěte a jeho matky, která syna proti otci již od útlého věku popuzovala. Otec žádal v odvolání o konzultaci otázek týkajících se návštěvního práva a skutečných přání dítěte se znalcem z oboru psychologie, což bylo soudem zamítnuto a návštěvní právo otci nebylo povoleno. ESLP zaujal k postupu německých soudů, které odmítly konzultaci věci se znalcem a založily své rozhodnutí pouze na základě přání dítěte, poměrně kritický postoj. Domníval se, že takové rozhodnutí nelze vzhledem k okolnostem učinit bez posudku psychologa, který by názor dítěte pomohl vyhodnotit a shledal porušení čl. 8 a 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, čímž je právo na rodinný život a spravedlivý proces.²⁶

1.4 Nejlepší zájem dítěte

Zájem dítěte představuje jeden ze základních principů, na nichž je založeno současné rodinné právo.

Poprvé se princip nejlepšího zájmu dítěte objevil v Deklaraci práv dítěte z roku 1959. Dle druhé zásady této Deklarace mělo být rozhodováno

²⁵ ŠABATOVÁ, Anna, Petra ŠUPLEROVÁ, Klára ILLE a kol. *Rodina a dítě II*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, Wolters Kluwer ČR, 2017. ISBN 978-80-87949-56-6, s. 53–55.

²⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Elsholz proti Německu ze dne 13. 7. 2000 (stížnost č. 25735/94).

v záležitostech týkajících se dítěte v jeho nejlepším zájmu.²⁷ Již tato Deklarace zakotvila principy dnešního moderního pojetí participačních práv. Podrobněji se jí budu věnovat v kapitole 2.1 Historický vývoj.

Po této Deklaraci se princip nejlepšího zájmu dítěte začal objevovat i v dalších mezinárodních dokumentech a vnitrostátních právních předpisech.

I přestože je tento pojem hojně používán, ani v dnešních právních předpisech a úmluvách není přesně vymezen, neboť jeho definice by byla složitá a nelze ji obligatorně charakterizovat.

K vysvětlení a charakterizaci nejlepšího zájmu dítěte, lze však použít komentář Výboru, na který odkazuje i Ústavní soud, který uvádí koncept nejlepšího zájmu dítěte takto:²⁸ „*Měl by být přizpůsoben a definován individuálně s ohledem na specifickou situaci, v níž se dítě či děti, jichž se věc týká, nachází, přičemž pozornost by měla být věnována jejich osobním poměrům, situaci a potřebám. V rámci individuálních rozhodnutí musí být nejlepší zájem dítěte hodnocen a stanoven ve světle specifických okolností konkrétního dítěte.*“²⁹

Zájem dítěte nelze definovat pouze z právního hlediska, neboť se jedná o subjektivní ukazatel, který u každého dítěte představuje trochu odlišné složky. Úzce se prolíná s psychickým stavem dítěte, a proto považují za důležité definovat zájem dítěte z hlediska psychologického. Podle prof. Matějčka: „*Za zájem dítěte z hlediska psychologie je možno pokládat požadavek, aby byly v pravý čas a v dostupné míře uspokojovány jeho základní psychické potřeby.*“

Dle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte musí být zájem dítěte jedním z předních hledisek při rozhodování a činnostech týkajících se dětí, ať už jde o rozhodování soudy, či jinými orgány veřejnými nebo soukromými,³⁰ ale jak již bylo zmíněno výše, není možné ho objektivně charakterizovat, a proto je třeba posuzovat každý konkrétní případ individuálně. Ne vždy je to, co dítě chce, v jeho nejlepším zájmu, avšak je třeba k jeho přání přihlídnout.

²⁷ CHUTNÁ, Monika. Geneze práv dítěte v mezinárodním měřítku. *Časopis pro právní vědu a praxi* [online]. 1995, 3(4), 147–160 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3fa792f0-531a-11e5-b7d6-5ef3fc9bb22f>, s. 152.

²⁸ HOFMANNOVÁ, Helena. *Vývoj interpretace (nejlepšího) zájmu dítěte v judikatuře Ústavního soudu* [online]. pravonadetsvi.cz, 2015 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <http://www.pravonadetsvi.cz/stahnout-soubor/vyvoj-interpretace-nejlepsiho-zajmu-ditete-vjudikature-ustavniho-soudu/>

²⁹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13.

³⁰ Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, čl. 1

ÚS konstatoval, že: „*Za předpokladu, že je dítě dostatečně rozumově a emocionálně vyspělé, je nutné jeho přání považovat za zásadní vodítko při hledání jeho nejlepšího zájmu.*“³¹ Podrobněji tento náleží Ústavního soudu bude rozveden v kapitole 5.2 Judikatura týkající se hodnocení věkové hranice v souvislosti s rozumovou a citovou vyspělostí dítěte.

Stejně jako je dítě ovlivněné svými pocity a vnějšími okolnostmi, ani jeho přání není vždy v jeho nejlepším zájmu. V mnoha případech dítě jedná a hovoří pod silným vlivem dospělých. A rovněž platí, že ne vždy je v zájmu dítěte to, co si přejí a radí rodiče. Zde se dostáváme k základnímu problému, jímž je odlišit zájem dítěte od zájmu jeho rodičů, případně jiných zúčastněných osob a orgánů.

Ve své rozhodovací činnosti klade soud stále větší důraz na spojení principu práva dítěte na rodinnou péči s principem zájmu dítěte.³²

Základním prvkem rodinného života, na který mají děti právo, je dle soudu soužití rodičů a dětí, péče a výchova o ně. Právo na nerušený rodinný život a pozitivní závazky státu směřující k podpoře rodinného života (mezi něž se řadí např. umožnění styku rodiče s dítětem), patří k základním právům na ochranu rodinného života dle čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (Evropská úmluva o lidských právech), které zastává Ústavní soud ve shodě s pojetím ESLP.³³

Součástí judikatury je také kladení důrazu na rodinné prostředí a ochranu rodičovství. Ústavní soud konstatoval, že „*rodinné prostředí je pro dítě prostorem svobody a jakékoliv jiné prostředí za prostor osobní svobody dítěte proto považovat zásadně nelze. Posledně uvedené platí především pro zařízení zřizovaná orgány veřejné moci, tedy především ústavní zařízení*“³⁴.

Neexistuje však pro každého objektivně jeden model vhodného rodinného prostředí, i k tomuto je třeba přistupovat individuálně a s přihlédnutím

³¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 16. 6. 2015, sp. zn. ÚS 2943/14.

³² HOFMANNOVÁ, Helena. *Vývoj interpretace (nejlepšího) zájmu dítěte v judikatuře Ústavního soudu* [online]. pravonadetsvi.cz, 2015 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <http://www.pravonadetsvi.cz/stahnout-soubor/vyvoj-interpretace-nejlepsiho-zajmu-ditete-vjudikature-ustavniho-soudu/>

³³ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7. 12. 2006, sp. zn. II. ÚS 586/06 či Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 3. 2012, sp. zn. II. ÚS 3765/11 k rozhodování obecných soudů o úpravě styku rodiče s nezletilým dítětem.

³⁴ Např. Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08 k právu dítěte na slyšení v případě zásahu do osobní svobody.

k nejlepšímu zájmu dítěte. Vezměme si jako příklad řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti. Pro jedno dítě bude vhodným modelem rodinného prostředí střídavá péče s přihlédnutím k jeho nejlepšímu zájmu, pro jiné zase svěření dítěte do péče matky, či naopak otce. Nelze za vhodné rodinné prostředí určit objektivně jeden model.

K tomu se vyjádřil i Ústavní soud, který zdůrazňuje, že modely fungování vztahů mezi oddělenými rodiči a nezletilými dětmi, které mají orgány veřejné moci zažité, není možné nadřazovat nad zájem dítěte ve smyslu v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Tyto modely jsou v mnoha případech přínosné a použitelné, nemohou ale postihovat situaci každého dítěte. Proto je věcí soudů v každé konkrétní situaci zohledňovat zájem dítěte, který musí být prvotním hlediskem.³⁵

Mezi další požadavky, které souvisí s nejlepším zájmem dítěte, patří rychlost řízení. Soud považuje za důležité vztahy všech zainteresovaných osob uspořádat co nejdříve, aby byl vývoj dítěte co nejméně narušen.³⁶

³⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 20. 1. 2005, sp. zn. II. ÚS 363/03.

³⁶ Viz Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 3. 2012, sp. zn. II. ÚS 3765/11.

2 Historický vývoj a současná právní úprava

2.1 Historický vývoj

Historickým vývojem prošla nejen ochrana PPD, ale i samotné postavení dětí ve společnosti.

Na dítě nebylo vždy nahlíženo jako na subjekt, který má svá práva a jemuž je nutné zajistit patřičnou ochranu, jako je tomu nyní. V minulosti si postoj společnosti k dětem prošel rozsáhlým vývojem. Původně to byl kmen, kdo rozhodoval o životě dítěte, o jeho dětství i pracovním uplatnění, později rodiče. Ani rodiče však nemuseli rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte, jako je tomu v současnosti. Na děti bylo až do 4. století našeho letopočtu nahlíženo jako na majetek rodiče, konkrétněji otce.

Z historie známe mnoho případů, kdy rodič mohl své dítě beztrestně zabít či prodat. V antické Spartě měl výlučnou pravomoc k rozhodování o dětech pán otroka, kterému se dítě narodilo, nemocné děti byly dokonce shazovány do propastí. Ve starém Římě pak měl absolutní moc otec, který byl hlavou rodiny.

Zabíjení dětí nebylo v historii nic výjimečného, až od roku 374 n. l. začalo být zabití dítěte považováno za vraždu.

Situace se zlepšovala až s příchodem křesťanství, kdy dítě začalo být považováno za stejného božího tvora jako dospělí lidé. Moderní přístup k dětem a moderní pedagogiku započal v 16. století prosazovat Jan Ámos Komenský, který bral zřetel na individualitu dítěte a podporoval jeho všestrannou výchovu. Stále však byly děti až do 19. století využívány jako běžná pracovní síla. Počátkem 20. století se pak začíná dostávat do popředí pojem zájem dítěte.³⁷

Ve 20. století se objevují první mezinárodní smlouvy týkající se ochrany práv dětí.

Patří mezi ně Úmluva o potlačení obchodu s děvčaty z roku 1910, kterou Československá republika ratifikovala v listopadu roku 1919.

³⁷ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-711-2, s. 105.

Charakterizovala obchodování s děvčaty jako trestnou činnost, která má být potrestána přiměřeně k velikosti viny. Vztahovala se na dívky ve věku do 20 let, které označovala pojmem nezletilé. Nechávala však prostor pro státy vázané touto Úmluvou věkovou hranici zvýšit.³⁸

K Úmluvě o potlačení obchodu s děvčaty byla v roce 1921 přijata dodatková úmluva, a to Mezinárodní úmluva o potírání obchodu s ženami a dětmi, kde si smluvní strany ujednaly, že učiní veškerá opatření, aby byly vypátrány a potrestány osoby, které se zabývají obchodem s ženami a dětmi. Tato úmluva považuje za trestný již pokus o takový čin a jeho přípravu.³⁹

Až roku 1924 se společenství států odhodlalo a šest let po skončení první světové války konečně přijalo první ucelený mezinárodněprávní dokument na poli ochrany práv dítěte nazvaný Deklarace práv dítěte. Ta byla přijata Společností národů na jejím V. zasedání na podnět britské organizace Save the children. Tato Deklarace byla přijata v Ženevě.

Pro státy však nepředstavovala právně závaznou normu, ale pouze morální doporučení. Byla vyjádřením snahy zabezpečit dětem ochranu a péči. Ženevská deklarace obsahovala 5 zásad týkajících se péče o dítě. Dospělí podle ní měli povinnost zajistit dítěti možnost se přirozeně vyvíjet jak po stránce duševní, tak i fyzické, poskytnout dítěti dostatečné množství stravy. Dítěti, které je nemocné, měli povinnost poskytnout odpovídající péči a zbloudilé děti měly mít možnost se znovu zapojit do standardního života. Poslední zásadou byla nutnost pomoci opuštěným dětem a sirotkům.⁴⁰

Důraz tato Deklarace kladla také na výchovu dítěte, podle níž měla být vedena tak, aby dítě v případě potřeby vždy pomohlo bližnímu svému. V případě katastrof a jiných neštěstí, je pak naopak dítě první, komu se má v těchto situacích

³⁸ NOVÁK, Josef B. Rozhledy sociální a hospodářské. *Pokroková revue: měsíčník pro politiku, národohospodářství a život kulturní* [online]. 1913, 9(8–9), 403–406 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1805-4625. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:eefa1ad0-1dd4-11e7-90f1-005056820560>, s. 404.

³⁹ Řád živnostenský ze dne 20. prosince 1859 č. 227 ř.z. doplněný živnostenskými novelami, k němu se vztahujícími zákony, normaliiemi a rozhodnutími úřadů, nálezy Nejvyššího správního soudu a posudky obchodní a živnostenské komory pražské. Dostupné také z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:f54923be-275f-4a95-af14-12e59f95b578>, s. 210–212.

⁴⁰ CHUTNÁ, Monika. Geneze práv dítěte v mezinárodním měřítku. *Časopis pro právní vědu a praxi* [online]. 1995, 3(4), 147–160 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3fa792f0-531a-11e5-b7d6-5ef3fc9bb22f>, s. 150-152.

pomoci.⁴¹ Tato Deklarace práv dítěte položila základ pro následující mezinárodní dokumenty upravující práva dětí.

Po druhé světové válce bylo nutné upravit právní postavení dětí aktuálněji. V roce 1946 vznikl na základě závěrů z Valného shromáždění OSN Mimořádný mezinárodní fond na pomoc dětem, který měl za úkol zajistit potřeby dětí v Evropě a Číně po druhé světové válce. V roce 1950 se jeho působnost rozšířila i na rozvojové země a o tři roky později se stal stálou součástí OSN a získal nový název Dětský fond organizace spojených národů – UNICEF.

Zpočátku se činnost této organizace orientovala na zabezpečování léků, potravin a šatstva. Později vznikaly kooperované programy sociálního rozvoje. UNICEF staví své hodnoty na přesvědčení, že dobré životní podmínky dětí neoddelitelně souvisejí s mírem a že je možné snížit dětskou úmrtnost, podvýživu i postižení, pokud budou zajištěny dostatečné služby na úrovni konkrétních společenství v kooperaci s jejich rodiči a organizacemi poskytujícími vzdělání.⁴²

S tímto naprosto souhlasím, neboť se domnívám, že nedostatečné vzdělání je jedním z největších problémů rozvojových zemí, samozřejmě ruku v ruce s nedostatkem pitné vody a potravy. Dle mého názoru je v silách Evropské unie v kooperaci s těmito rozvojovými zeměmi tyto problémy vyřešit, a to díky nejenom finanční pomoci a podpoře.

Kvůli obavám o budoucnost a strachu z opakujícího se scénáře druhé světové války vyhlásilo Valné shromáždění Společnosti národů 20. listopadu 1959 Deklaraci práv dítěte. Jejím cílem bylo, „aby děti mohly prožít šťastné dětství, užívat práv a svobod v ní uvedených ku prospěchu vlastnímu i prospěchu společnosti“.⁴³

Deklarace je prvním mezinárodním dokumentem, kde se začala poprvé objevovat participační práva dítěte. Poprvé byl v mezinárodním dokumentu zakotven pojem „zájem dítěte“, dle něhož má být v záležitostech týkajících se dítěte rozhodováno. Na „zájem dítěte“ kladou důraz i dnešní právní předpisy

⁴¹ CHUTNÁ, Monika. Geneze práv dítěte v mezinárodním měřítku. *Časopis pro právní vědu a praxi* [online]. 1995, 3(4), 147–160 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3fa792f0-531a-11e5-b7d6-5ef3fc9bb22f>, s. 149.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž s. 150-152

a úmluvy, kdy se zájem dítěte specifikoval na pojem „nejlepší zájem dítěte“, dle něhož má být v záležitostech dítěte se týkajících rozhodováno.⁴⁴

Deklarace obsahuje preambuli a deset zásad týkajících se práv dítěte. První zásadou je, že se dítě nesmí stát obětí diskriminace, druhá zásada hovoří o zvláštní ochraně potřebné k jeho fyzickému, sociálnímu i psychickému rozvoji, která má být dítěti poskytnuta. Právo dítěte na jméno, občanství, bydlení, vzdělání, stravu i zdravotní péči nebo i právo postiženého dítěte na zvláštní zacházení a péči zakotvují následující zásady této Deklarace.

Zároveň tato Deklarace práv dítěte ukládala povinnost, aby dítě vždy bylo jako první, kdo obdrží ochranu a pomoc. Nesmí být obětí jakýchkoliv praktik, které vedou k rasové, náboženské anebo jiné formě diskriminace. Výchova dítěte má být vedena v duchu pomoci bližnímu svému.

Bohužel i tato Deklarace má stejně jako ta ženevská pouze charakter morální. Chybí zde právní závaznost a vynutitelnost. Tyto normy označujeme jako tzv. soft law – měkké právo.⁴⁵

2.2 Současná právní úprava

V roce 1989 byla přijata Úmluva o právech dítěte, která se stala nejuznávanějším dokumentem na poli ochrany práv dítěte. Je uznávána po celém světě a je mezinárodní právní úmluvou s nejvyšším počtem smluvních stran, a to celkem 196.

Přijetí této Úmluvy předcházelo téměř deset let přípravy, kdy na ní pracovali zástupci více než 40 zemí ze všech částí světa ve spolupráci s mezivládními i nevládními organizacemi, jako jsou např. Dětský fond OSN, Organizace OSN pro výchovu nebo také Mezinárodní organizace práce či Mezinárodní výbor Červeného kříže. Jako první z Úmluv, které upravují pouze práva dítěte je na rozdíl od předchozích zmiňovaných pro státy právně závazná, a patří tedy mezi normy označované jako tzv. hard law.⁴⁶

⁴⁴ CHUTNÁ, Monika. Geneze práv dítěte v mezinárodním měřítku. *Časopis pro právní vědu a praxi* [online]. 1995, 3(4), 147–160 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3fa792f0-531a-11e5-b7d6-5ef3fc9bb22f>, s. 150-152.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž.

Úmluva upravuje práva dítěte v širokém rozsahu od narození a práva na registraci a jméno až po právo na péči rodičů, sdružování, shromažďování, lékařskou péči, vzdělání, výchovu a mnoho dalšího.

Objevuje se v ní poprvé definice PPD, konkrétně v článku 12, který říká, že „*státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni*“⁴⁷.

Doplňujícím ustanovením k čl. 12 Úmluvy je článek 13, který zakotvuje právo dítěte na svobodu projevu, právo přijímat, vyhledávat a rozšiřovat informace a myšlenky.⁴⁸

Aby však děti mohly tato svá práva deklarovaná Úmluvou využít, musí mít přístup k informacím a zároveň právo se vyjádřit k věci, jež se jich týká.

Zajímavé je, že Spojené státy americké dodnes nejsou smluvní stranou Úmluvy a jako jediný z členů OSN až do roku 2005 ukládaly trest smrti i za trestné činy spáchané před dosažením zletilosti, což je Úmluvou zakázané.⁴⁹

S ratifikací Úmluvy přišla pro Českou republiku povinnost implementovat její ustanovení do svých právních norem, přičemž je vázána každých pět let podat podrobnou zprávu Výboru OSN pro práva dětí o stavu dětské populace a úrovni naplňování dětských práv v České republice.⁵⁰ Úmluvu později doplnily tři opční protokoly, které upravují práva dětí v nových situacích. Mají doporučující formu, přičemž první poskytuje ochranu dětem před ozbrojenými konflikty, druhý protokol poskytuje ochranu před obchodováním s dětmi, pornografií a prostitucí a třetí protokol umožňuje dětem nahlásit porušování práv vyplývajících z Úmluvy přímo Výboru OSN pro práva dítěte.⁵¹

Za důležité považuji také stručně představit Výbor pro práva dítěte OSN, který ve své diplomové práci poměrně často zmiňuji a cituji. Byl zřízen Úmluvou o právech dítěte a pověřen zjišťováním pokroků, kterých dosahují smluvní státy

⁴⁷ Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, čl. 12.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta a Zdeněk KAPITÁN. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. Praha: Leges, 2019. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-397-1, s. 66–67.

⁵⁰ VOKROJOVÁ, Renáta. Průvodce dítěte soudním řízením – příklady dobré praxe. *Rodinné listy*. 2017, 6(7), 18–23. ISSN 1805-0824.

⁵¹ Tamtéž.

Úmluvy při její implementaci do svých vnitrostátních předpisů. Členové tohoto výboru jsou zástupci smluvních států a jsou jimi také voleni.⁵² Smluvní státy se tomuto Výboru zavazují předkládat zprávy o opatřeních, která přijaly, aby dostály svým závazkům vyplývajícím z Úmluvy.⁵³ Výbor následně státům poskytuje doporučení, jak úspěšně uplatňovat práva dětí nejen v právních předpisech.

Jedním z dalších pramenů současné právní úpravy na mezinárodním poli je Evropská úmluva o výkonu práv dětí, která byla přijata dne 25. ledna 1996 ve Štrasburku. Česká republika k této úmluvě přistoupila v dubnu roku 2000.

Evropská úmluva o výkonu práv dětí upřesňuje základní PPD, jež jsou obsažena v Úmluvě o právech dítěte. Účelem této úmluvy je podporovat práva dětí, která jsou v jejich nejlepším zájmu, poskytnout jim procesní práva a usnadnit jejich výkon tím, že budou dostatečně informovány o soudních řízeních, jež se jich týkají, s možností se jich zúčastnit. Ve svém článku 6 Evropská úmluva ukládá soudnímu orgánu před vynesením rozhodnutí povinnost „zabezpečit, aby dítě obdrželo příslušné informace“, a je-li to možné, tak ve vhodných případech dítě vyslechnout způsobem přiměřeným jeho chápání.⁵⁴

Základ PPD v českém právním řádu najdeme ve II. části občanského zákoníku, která upravuje rodinné právo.

PPD jsou upravena především v § 867, který říká, že před rozhodnutím, které se dotýká zájmů dítěte, poskytne soud potřebné informace dítěti, aby si mohlo samo vytvořit vlastní názor a sdělit ho. Pokud má soud za to, že dítě toho není schopno, informuje a vyslechne toho, kdo je schopen zájmy dítěte ochránit. Pokud je dítě starší než 12 let, má se za to, že pochopení informace a vytvoření názoru vč. sdělení již zvládne samo, takže by soud měl věnovat názoru dítěte patřičnou pozornost. V § 875 je ukládána rodičům povinnost sdělit dítěti vše potřebné před rozhodnutím, jež se dotýká jeho zájmů. Cílem je, aby si mohlo samo vytvořit názor a následně ho sdělit, pokud je toho schopno. Názoru by pak měli rodiče věnovat patřičnou pozornost a brát ho v úvahu.⁵⁵

⁵² Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, čl. 43.

⁵³ Tamtéž, čl. 44.

⁵⁴ Sdělení č. 54/2001 Sb. m. s., Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

⁵⁵ § 867 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Další z právních předpisů na českém právním poli, který upravuje PPD, je zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Ve svém § 8 obdobně jako v občanský zákoník predikuje, že dítě starší 12 let je schopno si vytvořit názor a následně ho sdělit. Podobně jako v občanském zákoníku jsou v § 8 také upravena práva dítěte svobodně se vyjadřovat a povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí informovat dítě o všech závažných věcech týkajících se jeho osoby a povinnost tohoto orgánu k jeho názoru přihlídnout.⁵⁶

Právním předpisem, který upravuje procesní práva dítěte, je občanský soudní řád, který stanovuje, že soud zjišťuje názor dítěte, pokud je schopno ho formulovat a sdělit.⁵⁷ Tomu, jak soud zjišťuje názor dítěte, se budu podrobněji věnovat v následujících kapitolách.

Právo dítěte být informováno procesně zakotvuje zákon o zvláštních řízeních soudních, který ve svém § 20 ukládá soudu povinnost postupovat tak, aby se dítěti dostaly potřebné informace o soudním řízení a jeho možných důsledcích, pokud je dítě schopno pochopit situaci. Obdobnou povinnost mají i zákonní zástupci a opatrovník.⁵⁸

⁵⁶ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁷ § 100 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁸ § 20 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

3 Procesní způsobilost dítěte a jeho zastoupení v řízení

3.1 Sporné řízení

Postavení dítěte, jak již bylo zmíněno výše, ve sporném řízení upravuje občanský soudní řád (dále jen OSŘ), který ve svém § 100 zajišťuje dítěti právo vyjádřit se ve věci.⁵⁹ Toto právo bude podrobněji rozebráno v následující kapitole týkající se slyšení dítěte

Aby však dítě mohlo uplatňovat svá participační práva, musí se nejprve stát účastníkem řízení. Jedním ze základních předpokladů účastenství na řízení je způsobilost být účastníkem řízení, tj. právní způsobilost být nositelem procesních práv a povinností.⁶⁰ Podle § 19 OSŘ má procesní způsobilost ten, kdo má právní osobnost, jinak ten, komu ji zákon přiznává, přičemž právní osobnost má dle § 23 OZ každá osoba od narození do své smrti. Nezletilé dítě tedy nabývá způsobilosti být účastníkem řízení už tím, že se narodí.⁶¹

Podle § 20 OSŘ platí, že každý může před soudem samostatně jednat v tom rozsahu, v jakém je svéprávný. Procesní způsobilostí se tedy rozumí schopnost vlastními procesními úkony jednat před soudem, přičemž její rozsah odpovídá rozsahu dosud nabyté svéprávnosti. Svěprávností se dle § 15 OZ rozumí schopnost jednotlivce právně jednat, tj. nabývat pro sebe vlastním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem. Svěprávnosti nabývá člověk postupně, přičemž plné svéprávnosti dosáhne dosažením 18. roku věku.⁶² Před dosažením 18 let lze plné svéprávnosti nabýt uzavřením manželství, nebo soudním rozhodnutím.⁶³ Nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.⁶⁴ Způsobilosti k právním jednáním se tak nabývá postupně, přičemž věk dítěte hraje určité objektivní hledisko.⁶⁵ Svěprávnost se primárně posuzuje ke konkrétnímu

⁵⁹ § 100 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁰ WINTEROVÁ, Alena, Alena MACKOVÁ a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací.* 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde Praha, 2014. ISBN 978-80-7201-940-3, s. 130.

⁶¹ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi.* 2021, **29**(1), 137–152. ISSN 1210-9126.

⁶² § 30 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁶³ § 30 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁶⁴ § 31 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁶⁵ KNAPPOVÁ, Marta a Jan DVOŘÁK. In: ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář, 1. svazek, § 1–487.* Praha: Linde Praha, 2008. ISBN 978-80-7201-687-7, s. 84.

právnímu jednání objektivně podle toho, jaká vyspělost obvykle odpovídá „průměrné osobě“ daného věku. Je třeba vždy konkrétní případ posoudit také dle okolností s přihlédnutím k rozumové a volní vyspělosti konkrétního dítěte.⁶⁶

Koncept procesní způsobilosti tedy závisí na míře svéprávnosti, které nezletilý dosáhl, přičemž ta je upravena hmotným právem.⁶⁷

3.2 Nesporné řízení

Tato řízení jsou upravena v zákoně o zvláštních řízeních soudních (dále jen ZŘS), přičemž je zde obligatorně uvedeno několik specifických řízení, kdy je plná procesní způsobilost přiznána nezletilému přímo ex lege, aniž by soud zkoumal ostatní podmínky schopnosti samostatně jednat. Procesní způsobilost je tak rozšířena nad rámec svéprávnosti.

Mezi tato řízení patří řízení o povolení manželství, kdy je přiznána plná procesní způsobilost nezletilému, který dosáhl věku 16 let a hodlá uzavřít manželství⁶⁸, dále řízení ve věcech ochrany proti domácímu násilí⁶⁹ a řízení o osvojení dítěte, kdy je nezletilý jeho rodičem.⁷⁰

Plná procesní způsobilost je přiznána také nezletilému v řízení o přiznání svéprávnosti a nezletilému v řízení o přivolení souhlasu a odvolání souhlasu zákonného zástupce k samostatnému provozování obchodního závodu nebo k jiné obdobné výdělečné činnosti.⁷¹

Toto je poměrně zajímavé, neboť plná procesní způsobilost je přiznána, v těchto řízeních, přímo ze zákona již ve věku šestnácti let a nezletilý jedinec tak může v těchto řízeních činit úkony jako dospělý.

⁶⁶ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, **29**(1), 137–152. ISSN 1210-9126.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ § 367 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁶⁹ Dle § 400 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁷⁰ Dle § 431 odst. 2. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁷¹ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, **29**(1), 137–152. ISSN 1210-9126.

3.3 Zastoupení dítěte v řízení

V řízeních, ve kterých dítě nemá plnou procesní způsobilost, musí být zpravidla zastoupeno. Dle § 22 OSŘ má být dítě zastoupeno zákonným zástupcem, nebo opatrovníkem. Ten, kdo dítě zastupuje, musí vždy jednat v souladu s nejlepším zájmem dítěte, uplatňovat jeho práva a hájit jeho zájmy. Dle nálezu ÚS však zastoupením nezletilého dítěte v řízení „není dotčeno jeho právo, aby bylo vyslyšeno (ať už přímo, nebo prostřednictvím zástupce), pokud je schopno formulovat své názory a řízení se ho dotýká, a aby jeho názorům byla věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni vyspělosti.“⁷²

Z hmotněprávních předpisů vyplývá, že by dítě mělo být zastoupeno primárně rodičem. Můžou však nastat situace, kdy zastoupení nezletilého jeho rodičem nebude možné, neboť rodič jako zákonný zástupce nehájí zájmy nezletilého vždy řádně. Zejména se jedná o situace, kdy rodič zastupuje nezletilého pouze formálně, avšak prakticky se soudem nekomunikuje. Pokud tedy zástupce nezletilého nečiní žádné procesní úkony, kterými by chránil práva nezletilého, jedná tak v rozporu s jeho zájmy i se samotným účelem zastoupení. Je povinností soudů, aby zvážily, zda zástupce dítěte dítě zastupuje řádně, nebo zda by měly dítěti ustanovit opatrovníka.⁷³

Pokud hrozí kolize zájmů zákonných zástupců a dítěte, je nezletilému ustanoven kolizní opatrovník obligatorně. Zpravidla to bývá v řízeních ve věcech péče soudu o nezletilé, kdy hrozí střet zájmů mezi rodiči, kteří jsou často zahleděni do sebe a do svých partnerských konfliktů.

Kolizním opatrovníkem je jmenován místně příslušný OSPOD, kterým je obecní úřad obce s rozšířenou působností v místě trvalého pobytu dítěte.⁷⁴ Může jít tak o OSPOD, který je obvodem rozdílný od obvodu soudu, neboť příslušnost soudu je určována podle faktického bydliště dítěte, nikoliv trvalého.

Soud tedy zpravidla jmenuje kolizním opatrovníkem dítěte OSPOD, avšak není to jeho povinnost. Je zde prostor pro jmenování kolizním opatrovníkem

⁷² Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 14. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 3133/19.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ § 61 odst. 1 č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

i jinou osobu, ať už je to FO či PO (např. advokát či nezisková organizace), opět je však povinna zastupovat a hájit zájmy dítěte řádně.⁷⁵

⁷⁵ ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 163–164.

4 Slyšení dítěte

Právo dítěte být slyšeno je jedním ze základních PPD dítěte. Svě zakotvení má jak v právu mezinárodním, tak v právu vnitrostátním. V České republice zažila právní úprava slyšení dítěte v posledních letech velký rozvoj, který lze přikládat několika okolnostem.

V první řadě je to zásluha Úmluvy, ve které je právo na slyšení nezletilého zakotveno v čl. 12 odst. 2, kdy se toto ustanovení Česká republika snažila implementovat, dle mého názoru poměrně úspěšně, do českého právního řádu. Právo dítěte být slyšeno je dokonce jedním ze čtyř základních principů Úmluvy a jednou z jejích stěžejních hodnot.⁷⁶

V druhé řadě má na tomto rozvoji podstatnou zásluhu také statisticky rostoucí počet rodičovských konfliktů a rozpadů vztahů, který se projevuje častějšími konflikty před soudem, což přispívá k rozvoji judikatury v této oblasti.⁷⁷

Nemalou zásluhu má v této oblasti také Výbor pro práva dítěte, který reflektoval opakované nedostatky v oblasti PPD v soudních řízeních při periodickém hodnocení České republiky. V roce 2011 shledal, že při implementaci participačních práv dítěte do OSŘ a do školského zákona je dítě stále chápáno jako objekt, nikoliv jako subjekt práva, přičemž vytýkal, že ne všechna řízení umožňovala přímý výsledek dítěte.⁷⁸

Kritika ze strany Výboru pomohla k dotvoření nynější právní úpravy⁷⁹, kdy je právo na slyšení dítěte v soudním řízení upraveno primárně v ustanovení § 100 odst. 3 OSŘ. Toto ustanovení zakotvuje povinnost soudu postupovat tak, aby byl zjištěn názor nezletilého dítěte, které je schopno jej formulovat, v řízení, jehož je dítě účastníkem. Soud by měl tento názor zjistit výslechem dítěte

⁷⁶ General comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard. *Committee on the Rights of the Child* [online]. 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>

⁷⁷ JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0, s. 83–84.

⁷⁸ Přezkoumání zpráv předložených Státy v souladu s čl. 44 Úmluvy: Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika. *Výbor pro práva dítěte (OSN)* [online]. Ženeva, 4. 8. 2011 (CRC/C/CZE/CO/3-4) [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravyplneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>

⁷⁹ JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0, s. 83–84.

a ve výjimečných případech prostřednictvím jeho zástupce či znaleckého posudku nebo příslušného OSPOD. Nakonec toto ustanovení zmiňuje, že k takovému názoru dítěte soud přihlédne s ohledem na věk a jeho rozumovou vyspělost.⁸⁰

Procesní rovina obsahuje v zákoně o zvláštních řízeních soudních doplňující pravidlo ve svém § 20 odst. 4, kdy říká: „V řízení, jehož účastníkem je nezletilý, který je schopen pochopit situaci, soud postupuje tak, aby nezletilý dostal potřebné informace o soudním řízení a byl informován o možných důsledcích vyhovění svému názoru i důsledcích soudního rozhodnutí. Obdobnou povinnost vůči nezletilému má i jeho zákonný zástupce nebo opatrovník.“⁸¹

Výše uvedenou procesní úpravu poté doplňuje úprava hmotná v § 867 občanského zákoníku,⁸² která je podrobněji rozvedena v předchozí kapitole.

Na závěr je vhodné konstatovat, že právo dítěte být slyšeno je skutečně právem, nikoli povinností. Součástí participačních práv dítěte je také právo volby zůstat pasivní a na řízení se nikterak nepodílet.⁸³ Dítě by také mělo mít na výběr, jakým způsobem chce svůj názor sdělit, zda chce mluvit přímo se soudcem, nebo raději zprostředkovaně s pracovníkem OSPOD, soudním znalcem či svým procesním zástupcem, kteří jeho názor následně sdělí soudci. Po ukončení řízení by dítě mělo být srozumitelně seznámeno s jeho výsledkem a důsledky, které pro něj přijaté rozhodnutí bude mít.⁸⁴

4.1 Přímé slyšení dítěte

Přímé slyšení dítěte neboli výslech dítěte přímo před soudem je ve vnitrostátním, ale i mezinárodním právu preferovanou variantou.

V českém právním řádu je přímý výslech preferován primárně v OSŘ, kdy § 100 preferuje zjištění názoru dítěte výslechem a ke zprostředkovanému výslechu soud přistoupí pouze ve výjimečných případech.⁸⁵

Přímý výslech je také v posledních letech preferován judikaturou ÚS, který se několikrát vyjádřil k přímému výslechu tak, že pokud tomu nebrání

⁸⁰ § 100 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

⁸¹ § 20 odst. 4 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

⁸² § 867 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁸³ ČAMDŽIČOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, 29(1), 137–152. ISSN 1210-9126.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ § 100 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

zvláště závažné okolnosti, je nutné zjistit přání dítěte přímo před soudem, přičemž hovořil o výchovném uspořádání již 10letého dítěte. Tuto a související judikaturu rozeberu v následující kapitole.

Evropský soud pro lidská práva se k přímému výslechu jako preferované variantě slyšení dítěte vyjádřil ve věci Havelka a ostatní proti České republice. Jednalo se o stížnost pana Havelky a jeho tří nezletilých dětí proti nařízení ústavní výchovy. Obecné soudy na základě návrhu OSPOD nařídily ústavní výchovu, neboť se OSPOD domníval, že pan Havelka zanedbává péči o své děti a že nemůže uspokojovat jejich základní potřeby. K těmto závěrům OSPOD i soudy došly na základě toho, že pan Havelka řádně neplatil nájem, proto mu hrozilo vystěhování. V bytě byla odpojena elektřina a pan Havelka byl v obtížné hospodářské a ekonomické situaci, neboť přišel o svou práci. Komunikace s pracovníky OSPOD z jeho strany velmi vážla. Nezletilým byl v tomto řízení ustanoven jako kolizní opatrovník stejný OSPOD, který podal návrh na nařízení ústavní výchovy. Soudy však děti přímo nevyslechly a děti ani své zájmy nemohly hájit prostřednictvím OSPOD, neboť ten byl zároveň opatrovníkem i návrhovatelem, a proto by to bylo obtížné. Pan Havelka podal proti rozhodnutím obecných soudů ústavní stížnost, která však byla Ústavním soudem odmítnuta. Následně podal stížnost k ESLP, kde namítal porušení svých práv vyplývajících z čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, konkrétně práva na respektování rodinného života. ESLP dospěl k závěru, že tento článek Úmluvy byl porušen a českým soudům vytkl to, že kolizním opatrovníkem dětí byl stanoven stejný OSPOD, který byl návrhovatelem předmětného opatření. Dále vyjádřil svůj nesouhlas s tím, že pro účely přijetí tak zásadního rozhodnutí nebyly děti, kterým bylo v době řízení 12 a 13 let, ani jednou v řízení před soudem přímo vyslechnuty. Navíc jejich otec byl soudy vyslechnut až v odvolacím řízení, kdy děti byly již rok umístěny v dětském domově. ESLP uvedl, že rozhodnutí o svěřeni do ústavní péče tedy nebyla dostatečně zdůvodněna a tento postup soudů nebyl v souladu s demokratickou společností.⁸⁶

I přestože je přímý výslech preferován v judikatuře i v právních předpisech, ne vždy je tomu tak i v praxi soudů. K přímému výslechu se v praxi

⁸⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Havelka a ostatní proti České republice 21. června 2007 (stížnost č. 23499/06).

uchylují spíše moravské soudy, české soudy spíše výjimečně, a pokud tak učiní, většinou vyslychají spíše starší děti než mladší.⁸⁷

Svou vinu na nedostatečném využití přímého výslechu u mladších dětí nese také ustanovení občanského zákoníku a zákona o sociálně právní ochraně dětí, kde je vymezena věková hranice 12 let, od které je dítě již schopno vyjádřit a sdělit názor samo. Toto stanovení věkové hranice často vede soudce i ostatní orgány hájící práva dítěte ke špatnému výkladu, kdy přistupují k výslechu až po dosažení této věkové hranice.

Jedním z dalších faktorů, proč soudci nepřistupují k přímému výslechu, je časová náročnost a obava z nedostatečné kvalifikace. Soudci často nemají dostatečné informace o možnostech pomáhajících profesí a o způsobu, jak s dítětem pracovat. Proto pak často přenášejí svoji odpovědnost za konečné rozhodnutí na soudní znalce či zprávy z OSPOD.⁸⁸

Pokud se soud rozhodne, že zjistí názor dítěte sám, může provést výslech dítěte osobně, a to analogicky jako výslech účastníka či svědka. Může také provést výslech dítěte bez přítomnosti dalších osob, pokud se domnívá, že by jejich přítomnost mohla výpověď dítěte jakkoliv ovlivnit.⁸⁹

Výhodou přímého výslechu je možnost přímé komunikace s dítětem, soudce vidí, v jakém je dítě rozpoložení, jak se cítí a jak na otázky reaguje, a předejde se tak nechtěné desinterpretaci.

Na soudce jsou však v těchto řízeních kladeny poměrně vysoké nároky. Soudce by měl být schopný posoudit, zda je konkrétní dítě schopné formulovat svůj názor, zda je v jeho zájmu, aby přistoupil k jeho přímému výslechu, či nikoliv, a v neposlední řadě musí výslech nezletilého efektivně provést, poskytnout dítěti informace o řízení, jeho průběhu i výsledku.⁹⁰

Aby soudce ve výše uvedených požadavcích obstál, měl by mít schopnost citlivého přístupu k dítěti a dostatečné empatie. Měl by být schopen posoudit psychický stav dítěte, jeho náladu a zvolit vhodný a empatický přístup, jakým

⁸⁷ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-711-2, s. 109–112.

⁸⁸ ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 176–178.

⁸⁹ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-711-2, s. 109–112.

⁹⁰ ČAMDŽIČOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, 29(1), 137–152. ISSN 1210-9126.

bude názor dítěte zjišťovat.

Soudce by tedy měl také znát různé způsoby vedení rozhovoru a mít alespoň základní znalosti psychologických či pedagogických znalostí.⁹¹

Právo dítěte být slyšeno se však neomezuje jen na zjištění názoru dítěte, jak vyplývá z vyjádření Ústavního soudu, který konstatoval, že „*právo dítěte být slyšeno v řízení, které se jej týká, ve smyslu čl. 12 Úmluvy o právech dítěte se neomezuje na pouhé zjištění názoru dítěte na projednávanou záležitost, ale zahrnuje také další komunikaci s dítětem a informování jej o řízení, včetně toho, jak nakonec bylo rozhodnuto v záležitosti dítěte a jak byl zohledněn jeho zjištěný názor (vyjádřilo-li jej dítě). Za dodržení tohoto práva odpovídá soud. Je-li dítě způsobilé být v řízení vyslechnuto přímo soudem a není-li to rozporné s jeho nejlepším zájmem, pak by to měl být rovněž přímo soud, kdo dotčenému dítěti přístupnou formou vysvětlí, jak v jeho záležitosti bylo rozhodnuto a jak přitom byl zohledněn jeho názor*“⁹².

Domnívám se, že přímé slyšení dítěte by mělo být upřednostněno ve většině věcí, které se dítěte týkají. V praxi tomu tak ale bohužel není, neboť se soudci rozhovorů s dětmi často obávají, ať už z důvodu nedostatečné kvalifikace, nebo také z časové vytíženosti soudců. Pro příklad uvádím opatrovnické soudnictví, které je dlouhodobě podhodnocováno, a soudci v této oblasti musejí ukončit měsíčně o čtvrtinu případů více než jejich kolegové.⁹³

Pro srovnání uvádím německou právní úpravu, jejíž řešení považuji za obstojnější, neboť v záležitostech nesporného soudnictví může soud dítěti jmenovat opatrovníka,⁹⁴ jedná se o pomocníka v řízení, který by měl mít právní nebo psychologické vzdělání a v řízení má jedinou roli, a to pomáhat dítěti v řízení.⁹⁵ Toto se mi zdá jako vhodné řešení, neboť by pak tímto nebyli

⁹¹ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, 29(1), 137–152. ISSN 1210-9126.

⁹² Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18.

⁹³ ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 176–178.

⁹⁴ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (zákon o řízení ve věcech rodinněprávních a v záležitostech nesporného soudnictví), ze dne 17. 12. 2008 (BGBl. I s. 2586, 2587 ff), ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁵ ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. ISBN 978-80-87212-50-9, s. 96.

zatěžování soudci, kteří by v některých obtížnějších pohovorech s dítětem uvítali téměř psychologické vzdělání.

Dle šetření veřejného ochránce práv je jen 20 % dětí vyslýcháno přímo před soudy a zbylých 80 % dětí zůstává v soudních řízeních, která se jich týkají, nevyslechnuto.⁹⁶

Domnívám se, že by měl být kladen větší důraz na odbornou kvalifikaci soudců, kteří pracují s dětmi, v oblasti práce s dítětem, aby se v rozhovorech s ním cítili jistí, věděli, jak rozhovor vést a jak k dítěti přistupovat. Případně považují za vhodné provést právní úpravu tak, jako je tomu v Německu, aby dítěti byl v řízení před soudy jmenován opatrovník s potřebným vzděláním.

4.2 Věková hranice

Vzhledem k tomu, že s výsledkem dítěte úzce souvisí otázka věku, přičemž téměř v každém právním předpise, který upravuje právo na slyšení dítěte, je zmínka o přihlédnutí k věku, považuji za důležité se i v této diplomové práci k otázce věku vyjádřit.

V české právní úpravě je stanovena vyvratitelná domněnka, že „*pokud je dítě starší 12 let, má se za to, že pochopení informace a vytvoření názoru vč. sdělení již zvládne samo*“⁹⁷. Obdobně tuto věkovou hranici upravuje zákon o sociálně právní ochraně dětí.

Toto stanovení věkové hranice bylo poprvé zmíněno v rozhodnutí Ústavního soudu v roce 2008, následně se na ni soud odkazoval i v následujících letech, až byla tato věková hranice později implementována přímo do právní úpravy.⁹⁸

Nedomnívám se, že vymezení věkové hranice 12 let v právních předpisech jako hranice, od níž by mělo být dítě schopno vyjádřit a sdělit svůj názor samo, je šťastným řešením, neboť pak často vede soudy a jiné orgány hájící zájmy dítěte k domněnce, že od 12 let věku je nutné přistupovat k přímému výslechu obligatorně, ale před dosažením dvanácti let věku nikoliv.

⁹⁶ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-711-2, s. 109–112.

⁹⁷ § 867 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁹⁸ JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0, s. 83–84.

Vymezení věkové hranice 12 let v právních předpisech sice přímo nevyklučuje participaci dětí mladších, ale mohlo by vést ke špatnému výkladu, a to takovému, že staví dítě mladší 12 let do pozice, kdy by mohlo být nuceno svou vyspělost prokazovat, a to právě z důvodu nedostatečného věku.⁹⁹

K tomu je přílehlavý komentář Výboru, dle kterého dítě nemusí svou schopnost vyjádřit názor nejprve prokazovat, neboť na něj nelze břemeno prokázání schopnosti vyjádřit svůj názor klást. Mělo by být tedy vycházeno z předpokladu, že dítě svůj názor schopno vyjádřit je, případně pak dokazovat opak.¹⁰⁰

Ostatní právní předpisy jak vnitrostátní, tak mezinárodní, se k vymezení věkové hranice, od které je již dítě schopno formulovat a sdělit svůj názor, staví spíše zdrženlivě.

Výbor OSN pro práva dítěte zdůraznil, že i ty nejmladší děti jsou oprávněny sdělovat své názory. A i názorům nejmladších dětí má být věnována patřičná pozornost, neboť i tyto děti jsou schopny formulovat své názory, a to mnohdy ještě dříve, než se naučí mluvit. Proto by neměl být v právních rádech obligatorně stanovený věk, od kterého je již možné považovat názor dítěte za právně závazný, od kterého nikoliv, neboť by obligatorní stanovení věku bylo v rozporu s Úmluvou, konkrétně s čl. 12 odst. 1.¹⁰¹

Míru relevantnosti názoru úměrně věku nelze obligatorně určit, vyspělost a míra porozumění dítěte totiž není provázána s jeho biologickým věkem.¹⁰²

Vzniká tedy otázka, jak staré dítě je schopno se k věci vyjadřovat a jak staré dítě je schopno formulovat své odpovědi. Miminko či batole jistě nikoliv.

⁹⁹ DUŠKOVÁ, Šárka. *Úmluva o právech dítěte: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7598-683-2, s. 207–209.

¹⁰⁰ General comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard. *Committee on the Rights of the Child* [online]. 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>, odst. 20.

¹⁰¹ General comment No. 7 (2005). Implementing Child Rights in Early Childhood. *Committee on the Rights of the Child* [online]. 20. 9. 2006, CRC/C/GC/7/Rev.1 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/460bc5a62.html>, odst. 14.

General comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard. *Committee on the Rights of the Child* [online]. 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>, odst. 54.

¹⁰² DUŠKOVÁ, Šárka. *Úmluva o právech dítěte: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7598-683-2, s. 207–209.

Aby mohlo být dítě schopno pochopit obsah informace a na jeho základě učinit závěr, který bude schopno formulovat a srozumitelně světu sdělit, musí být vybaveno potřebnou úrovní rozumové vyspělosti.

Určit však věkovou hranici shodnou pro všechny děti není možné, neboť v rozumové vyspělosti dětí jsou velké rozdíly, které jsou ovlivněny mnoha faktory. Jsou to například genetické předpoklady, podmínky výchovy, rodinné zázemí, ve kterém dítě vyrůstalo, ekonomické a společenské poměry, z nichž rodina pochází, a individuální charakteristika každého jednotlivce.¹⁰³

Je proto zřejmé, že různé děti v různém věku dosahují odlišné rozumové a emocionální vyspělosti. Proto je třeba k tomuto hledisku přistupovat individuálně.¹⁰⁴

Jak je již zmíněno výše, nelze však tuto schopnost utvořit si vlastní názor a následně ho sdělit vázat na schopnost dítěte mluvit. Pokud bude dán dítěti prostor, bude pak v prostředí a s člověkem, kterému důvěřuje a který k němu přistupuje citlivým přístupem, i dítě poměrně útlého věku schopno svůj názor sdělit, přestože zatím nemusí být schopné názor vyjádřit slovně.

Výbor proto nabádá členské státy Úmluvy k uznání a respektování neverbálních forem komunikace, jako jsou například řeč těla, mimika, hry, kreslení a malování, neboť i těmito způsoby jsou děti, jež nejsou prozatím vybaveny jazykovou řečí, schopny svůj názor sdělovat.

Proto aby bylo dítě schopné tento názor sdělit, nemusí ani komplexně chápat všechny aspekty záležitostí, které se jej týkají, postačí, když bude situaci rozumět natolik, aby bylo schopné názor k předmětné záležitosti vyjádřit.¹⁰⁵

Problematikou věkové hranice se nejednou zabýval Ústavní soud, jehož judikaturu týkající se věku a rozumové a emocionální vyspělosti rozeberu v následující kapitole. Ten v posledních letech přistupuje k otázce věku po vzoru komentáře Výboru pro práva dítěte a klade důraz na individualitu každého případu. Snaží se dětem již poměrně nízkého věku deklarovat právo být slyšeno v soudním řízení. Ve své judikatuře vyjádřil názor, že i šestileté dítě je schopné se

¹⁰³ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-711-2, s. 108–110

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ General comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard. *Committee on the Rights of the Child* [online]. 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>, odst. 21.

vyjádřit k otázkám týkajících se chození do školy, desetileté dítě je pak podle něj schopno vyjádřit se ke svému budoucímu výchovnému uspořádání a zákonem stanovenou věkovou hranici dvanácti let věku dítěte považuje za nejzazší možnou dolní hranici. Opět zde zdůrazňuje, že emocionální a rozumovou vyspělost má soud posuzovat individuálně.¹⁰⁶

Zhodnotím-li otázku věku, od kdy je dítě schopné vyjádřit svůj názor, není na ni jednoznačná odpověď. Ztotožňuji se s komentářem Výboru a domnívám se, že kladení důrazu na individualitu každého případu je velmi důležitým hlediskem. V ČR se tento náhled na otázku věku díky judikatuře dle mého názoru ubírá správným směrem a dětem je dáván stále větší prostor a jsou stále více zapojovány do řízení, která se jich týkají. Za nešťastné však považuji stanovení 12 let věku v právních rádech.

K tomu se vyjádřil i Výbor ve svém závěrečném doporučení pro Českou republiku v září roku 2021, když důrazně doporučil zrušit jakoukoliv věkovou hranici, od které je dítě schopno se vyjádřit.¹⁰⁷

Judikatura se od stanovení této věkové hranice v právním řádu vyvíjela a ubírala směrem, kdy je kladen stále větší důraz na individualitu každého dítěte, a domnívám se, že by tomu bylo vhodné přizpůsobit i stávající právní předpisy, které se v tomto směru již téměř desetiletí neupravovaly.

4.3 Nepřímé slyšení dítěte

Pokud soud nemůže, či nechce zjistit názor dítěte přímo, měl by alespoň přistoupit ke zjištění názoru zprostředkovaně. Dle § 100 OSŘ soud zjistí názor zprostředkovaně prostřednictvím zástupce dítěte, znaleckého posudku nebo příslušného OSPOD.¹⁰⁸

Soud je oprávněn upustit od přímého slyšení dítěte také v situaci, kdy by výsledky byly v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. Jsou to situace, kdy výsledky pro

¹⁰⁶ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. ÚS 2482/13.

¹⁰⁷ Závěrečná doporučení ke spojené páté a šesté pravidelné zprávě České republiky. *Výbor pro práva dítěte (OSN)* [online]. Ženeva, 24. 9. 2021 (CRC/C/CZE/CO/5-6) [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/ze-zasedani-vyboru/CRC-CO-5_6-CZ-preklad-konecna-verze_1.pdf

¹⁰⁸ § 100 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

dítě znamená nepřiměřenou psychickou zátěž.¹⁰⁹ K tomu se vyjádřil Evropský soud pro lidská práva, který shledal v souladu s Evropskou úmluvou o lidských právech to, že soud nevyslechl osobně soudcem dítě, kterému bylo ke konci řízení téměř šest let, neboť by to pro něj dle závěrů znalkyně představovalo nepřiměřenou zátěž a riziko, jež by nebylo možné vyloučit ani přijetím vhodných opatření při provádění úkonů ze strany soudu. Soud vzal závěry znalkyně za spolehlivé vzhledem k metodám, které při zjišťování názoru použila. Následně konstatoval, že i přestože se jednalo o zprostředkovaný názor, byl v řízení před národními soudy odpovídajícím způsobem zohledněn a měl velkou váhu pro konečné rozhodnutí.¹¹⁰

Nejednou se k věci nepřímého výslechu dítěte vyjádřil i Ústavní soud, který konstatoval, že „*ačkoli je výslech dítěte před soudem mnohdy důležitou součástí zjišťování podkladů pro spravedlivé rozhodnutí, nemůže a nesmí představovat absolutní povinnost, ale naopak musí být předmětem pečlivého posouzení*“¹¹¹.

I v případě, že soud nevyslechne nezletilého přímo, postupuje tak, aby nezletilý dostal potřebné informace o soudním řízení a byl informován o možných důsledcích vyhovění svému názoru i důsledcích soudního rozhodnutí.¹¹²

Soud postupuje tak, aby nezletilý byl schopen pochopit svou situaci a všechny důsledky probíhajícího řízení, včetně důsledků toho, co v řízení řekne, či neřekne.¹¹³

4.3.1 Zjišťování názoru prostřednictvím OSPOD

Postavení OSPOD jako kolizního opatrovníka spočívá v zastupování dítěte. Kolizní opatrovník má povinnost zjistit názor dítěte a následně ho sdělit soudu. Tuto povinnost zakotvuje hmotněprávní úprava v § 867 občanského zákoníku, procesní úprava v § 100 odst. 3 OSŘ a také samotný zákon o sociálněprávní ochraně dětí, podle nějž má dítě právo na informace, týkající se každého

¹⁰⁹ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, 29(1), 137–152. ISSN 1210-9126.

¹¹⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Sahin proti Německu ze dne 8. 7. 2003 (stížnost č. 30943/96)

¹¹¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 12. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 2643/2013.

¹¹² § 20 odst. 4 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

¹¹³ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, 29(1), 137–152. ISSN 1210-9126.

řízení, které se vede proti jeho osobě.¹¹⁴ Právo být slyšeno prostřednictvím svého zástupce je pak zakotveno v čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.¹¹⁵

Dítěti by v první řadě měly být vysvětleny informace týkající se soudního řízení, jako jsou důvod, proč se soudní řízení vede, jakým způsobem bude probíhat, jakým způsobem bude dítě do řízení zapojeno a co pro něj řízení bude znamenat. Tyto informace by primárně měl sdělit dítěti jeho zákonný zástupce. Pokud však neví, jak na toto téma s dítětem mluvit, měl by tento rozhovor zajistit pracovník OSPOD, přičemž by měl podat tyto informace dítěti srozumitelně a úměrně jeho věku. Kolizní opatrovník by měl soudu prezentovat názor dítěte, ale také hájit řešení, které je v jeho nejlepším zájmu, což nemusí být vždy v souladu s názorem dítěte.

Při zjišťování názoru dítěte by měl mít pracovník OSPOD možnost s dítětem mluvit v soukromí bez přítomnosti dalších osob. Pohovor by měl být prováděn v prostředí, kde se dítě bude cítit dobře a bezpečně.¹¹⁶

Na začátku pohovoru by měl OSPOD dítěti poskytnout potřebné informace, které se řízení týkají, přičemž obdoba tohoto rozhovoru by měla být úměrná věku, a poté mu srozumitelným způsobem vysvětlit svou roli v řízení včetně možností, jako je například možnost podat za dítě odvolání.

Během pohovoru následně zjišťuje, jak dítě vnímá svou aktuální situaci, jaký má názor na předmět řízení nebo také jaké je jeho celkové rozpoložení.¹¹⁷

Dítě může pracovníkovi OSPOD, pokud v něj má důvěru, sdělit i skutečnosti, které se obává sdělit rodičům, a to ať už z důvodu, že se obává jejich reakce, nechce jim ublížit anebo má pouze pocit, že by nebylo pochopeno. Tuto informaci, pokud si dítě nepřeje, aby ji rodiče věděli, uloží pracovník OSPOD do zvláštní složky podkladů spisové dokumentace, do níž rodiče dítěte nemají právo nahlížet.¹¹⁸

¹¹⁴ § 8 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

¹¹⁵ Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, čl. 12.

¹¹⁶ ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 163–166.

¹¹⁷ KOVÁŘOVÁ, Daniela, Václav MERTIN a Petra HERMANOVÁ. *Dítě mezi otcem a matkou*. Praha: EEZY, 2022. ISBN 978-80-908391-8-2, s. 66–67.

¹¹⁸ ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 163–166.

OSPOD by měl brát v úvahu názor dítěte, měl by však v této souvislosti přihlídnout k jeho věku a vyspělosti, aby nedošlo k narušení jeho celkového vývoje. Přitom ale stále pracuje s faktem, že dítě je v řízení aktivním subjektem, nikoliv pouze objektem, se kterým můžou dospělí jakkoliv manipulovat či ho využívat k realizaci vlastních zájmů.¹¹⁹

O provedeném pohovoru vyhotoví sociální pracovník OSPOD záznam, který by měl být uložen do spisu. Tento záznam by měl obsahovat shrnutí provedeného pohovoru, z něhož bude zřejmé, o čem bylo s dítětem hovořeno a jaké z toho vplynuly závěry.

V řízeních týkajících se péče soudu o nezletilé je OSPOD často žádán soudem o dodání zprávy o poměrech dítěte. OSPOD pak na základě této žádosti, i přestože to není jeho povinností, provádí šetření v domácnosti a poté soudu poskytuje podrobnou zprávu o poměrech dítěte a jeho zázemí.¹²⁰

Aby bylo dítě schopno se při rozhovoru se sociálním pracovníkem uvolnit a sdělit mu nezkresleně všechny potřebné informace, mělo by v něj mít především důvěru. Pouze pokud dítě svému sociálnímu pracovníkovi důvěřuje, může být pohovor pro dítě příjemný a nestresující a může se sociálnímu pracovníkovi opravdu otevřít. Zejména v řízeních, které se dotýkají rodičovských konfliktů, považují za důležité, aby dítě svému sociálnímu pracovníkovi důvěřovalo a aby mělo možnost ho kdykoliv kontaktovat a sdělit mu své názory.

Pro příklad zde uvádím poznatky ze studie, která se zabývá participací dětí a informovaností o jejich právech. Tato studie probíhala v červnu až srpnu roku 2017 na vzorku cca 52 dětí převážně z rodin se sociálními problémy, kdy byly dětem pokládány otázky týkající se důvěry v sociálního pracovníka, informovanosti dětí o jejich právech a zkušenosti se soudním řízením. Z této studie vplynulo, že převážná většina dětí z nefungujících rodin neví, jak by svého sociálního pracovníka kontaktovalo, nemají na něj telefon ani adresu. Telefon na svého sociálního pracovníka má dle uvedeného výzkumu pouze 6 dětí z 52.

¹¹⁹ KOVÁŘOVÁ, Daniela, Václav MERTIN a Petra HERMANOVÁ. *Dítě mezi otcem a matkou*. Praha: EEZY, 2022. ISBN 978-80-908391-8-2, s. 66–67.

¹²⁰ ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 163–166.

V těchto případech dle mého názoru sociální pracovníci naprosto selhali ve svých rolích, neboť kontakt s dítětem je předmětem jejich práce, a domnívám se, že dítě má mít možnost kontaktovat je v případě jakéhokoliv problému i bez podpory rodičů, tím více v případech, kdy se rozhovory rodičů týkají, a upevnit tak svou důvěru v tyto pracovníky. Za velmi důležité považuji, aby děti měly ke svému sociálnímu pracovníkovi pozitivní vztah.

Z výše uvedeného výzkumu vyplývá, že děti mají k sociálnímu pracovníkovi spíše neutrální vztah, mnohdy i negativní. Pouze 3 děti z 52 mluvily o kladném vztahu a důvěře v něho.

Většina dětí si také stěžovala, že sociální pracovník je neobeznámí se situací. Pouze se jich vyptávají, ale minimálně je informují, čímž dle mého názoru porušují PPD, konkrétně právo na informace.

Bohužel ne všichni sociální pracovníci přistupují ke své roli zodpovědně a s ohledem na nejlepší zájem dítěte.

Z výzkumu také vyplynulo, že o 37 dětech z výzkumu rozhodoval soud. Z toho 15 dětí uvedlo, že se jich soud na názor neptal vůbec, a to ani prostřednictvím jiné osoby. V 11 případech se soud ptal prostřednictvím sociálního pracovníka. Přímou zkušenost se sdělováním názoru u soudu uvedlo 11 dětí. Skoro dvě třetiny dětí (31) jednoznačně řekly, že v případě soudu by chtěly mít možnost soudu svůj názor sdělit. Pouhé čtyři děti se vůči tomu vymezily negativně.¹²¹

Za alfu a omegu zjišťování názoru dítěte prostřednictvím OSPOD považuji vztah s jeho sociálním pracovníkem, který by měl být dle mého názoru důvěrný, neboť postoj dítěte k němu výrazně ovlivňuje vzájemnou spolupráci a její úspěšnost. Sociální pracovníci by se měli snažit v dětech vzbudit důvěru, aby byly děti ochotny se jim svěřovat mnohdy více než rodičům, pokud mají například nefunkční rodinu. Jsou to lidé, jejichž prostřednictvím by mělo dítě sdělit svůj názor. Pokud dítě nemá k sociálnímu pracovníkovi důvěru, je pak sdělování názoru dítěte dle mého názoru bezpředmětné. Domnívám se totiž, že dítě, které

¹²¹ BRZOBOHATÝ, Robin, Martina CIRBUSOVÁ, Eva JANÍČKOVÁ, Dalibor JÍLEK, Zdeněk KAPITÁN, Michaela TRÁVNÍČKOVÁ a Michaela ZDRÁHALOVÁ. *Aktuální otázky ochrany práv dětí: informování dětí o jejich právech*. Brno: Česko-britská, 2017. ISBN 978-80-905598-3-7, s. 80–120.

nemá v určitou osobu důvěru, se jí nesvěří s osobními věcmi, jež se ho úzce dotýkají. V tomto ohledu považují tento systém za nedotažený k dokonalosti.

4.3.2 Zjišťování názoru prostřednictvím znaleckého posudku

Pokud nezjistí soud názor dítěte přímo ani prostřednictvím OSPOD či jiného zástupce, může ke zjištění názoru použít znalecký posudek. Ten vyhotovuje na žádost soudu odborník na základě svých odborných znalostí a profesního úsudku. V souvislosti s výsledkem nezletilého jde nejčastěji o znalce z oboru psychologie, dětské psychologie, pediatrie či psychiatrie.¹²²

Vypracování posudku je poměrně časově náročné, obvykle trvá dva až tři měsíce, nemá tedy význam v záležitostech, kdy je třeba věc řešit rychle. Znalecké posudky jsou nejčastěji používány v řízeních týkajících se péče o nezletilé, přičemž mohou být vypracovávány i na žádost některého z rodičů.¹²³

Základem, ze kterého znalec vychází při posuzování daného případu, je soudní spis. Díky němu má znalec možnost se seznámit s dosavadním průběhem řízení a celé situace, zjistit, s jakými orgány a institucemi již bylo jednáno a s jakým výsledkem. Následně by se měl znalec setkat s dítětem, jeho rodiči či zákonným zástupcem a případně i s dalšími osobami, kterých se znalecký posudek týká.

Znalec často podrobí zkoumané osoby různým psychologickým testům, jež mu poslouží jako podklad pro vyhodnocení, zkoumá např. osobní vlastnosti, inteligenci a paměť daného jedince. Větší váhu má však pro znalce to, co se dozví při rozhovoru s dítětem, případně jeho rodiči nebo zástupci a co zjistí pozorováním jejich projevů a vzájemných interakcí.¹²⁴

Úkolem znalce je primárně odpovědět na soudem zadané otázky, přičemž závěr posudku je vyvozen na základě speciálních metod daného oboru, nikoliv na znalcově úsudku. Znalecký posudek nemá mít podobu odborného článku,

¹²² ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 189.

¹²³ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-711-2, s. 213.

¹²⁴ ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 191.

neboť je psaný pro laiky, proto by měl být zpracován jednoduše a srozumitelně. Odpovídat ve znaleckém posudku na právní otázky je nepřijatelné.¹²⁵

Ke znaleckému posudku by měl soud přihlídnout, není však jeho povinností podle něj rozhodnout. To, jakou váhu dá soud znaleckému posudku při svém rozhodnutí, závisí čistě na jeho posouzení.

K tomu se vyjádřil i ÚS ve svém nálezu II. ÚS 2630/07 ze dne 13. 12. 2007, kdy obecné soudy slepě přejaly vyjádření ve znaleckém posudku a následně podle něj rozhodly bez hodnocení dalších důkazů. Předmětem ústavní stížnosti byl nesouhlas stěžovatelky s postupem obecných soudů, které opakovaně zamítavě rozhodly o jejím návrhu na navrácení způsobilosti k právním úkonům, přičemž stěžovatelka sama se domnívala, že důvody pro její zbavení způsobilosti k právním úkonům zde nebyly dány. Obecné soudy o jejím zbavení způsobilosti rozhodly jen na základě znaleckých posudků, které však posuzovaly pouze její schopnost nakládat s jejím majetkem, ale už neřešily např. její schopnosti k ostatním právním úkonům. K ostatním důkazům, např. k výsledku jejího opatrovníka již nepřihlédly. ÚS obecným soudům vytkl jejich postup, když konstatoval, že jednaly „*bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu, a naprosto nekritickým přejímáním závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak není rozhodnutím nezávislého soudu, ale soudního znalce*“¹²⁶.

Znalecký posudek tedy nemá větší váhu než jakýkoliv jiný důkazní prostředek. K tomuto závěru došel ÚS ve svém nálezu, když konstatoval: „*Znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě jako každý jiný důkaz; ani on a priori nepoživá větší důkazní síly, a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale i věcné správnosti. Hodnotit je třeba celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatrování podkladů pro znalce, průběhu znaleckého zkoumání, věrohodnosti*

¹²⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-711-2, s. 213.

¹²⁶ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07.

teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivosti metod použitých znalcem a způsobu vyvozování jeho závěrů.“¹²⁷

I znalec je pouze člověk, proto není nikde dán důvod pro to, abychom se domnívali, že znalec je neomylný¹²⁸, a slepě jeho vyjádření následovali. Pokud by tomu tak bylo, byli by to právě znalci, kdo by rozhodoval spory, a nikoliv soud.

¹²⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 24. 7. 2013, sp. zn. I. ÚS 4457/12.

¹²⁸ ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 191–192.

5 Judikatura Ústavního soudu týkající se práva dítěte slyšení v soudním řízení a její vývoj

Právo dítěte být slyšeno je také hojně upraveno judikaturou, která však nezastává jednotný přístup.

Judikatura nezdědkakdy dospěla k odlišným názorům a závěrům, proto se v ní vytvořily dva přístupy k naplnění podmínek práva na slyšení nezletilého dítěte.

První přístup, který judikatura často zastává, je přístup otevřený, ve kterém je právo dítěte na slyšení vykládáno v širším smyslu. Vzorem pro širší pojetí je komentář Výboru,¹²⁹ který již byl v předchozích kapitolách několikrát zmíněn. Dle mého názoru se jedná o moderní pojetí PPD, kdy komentář Výboru pro práva dítěte obratně reaguje na PPD stanovená Úmluvou a poskytuje na tato práva komplexní a dynamický náhled, při němž klade důraz na individualitu každého dítěte.

V tomto smyslu zakládá Ústavní soud pojetí postavení dítěte jako toho, kdo o sobě také rozhoduje, a nikoli pouze toho, o kom se rozhoduje, přičemž je brán ohled na nejlepší zájem dítěte, právo na projednání věci v jeho přítomnosti a na slyšení v soudním řízení, což se výrazněji prosazuje v judikatuře ÚS především v posledních letech.¹³⁰

V jednom ze svých rozhodnutí, které bych přiřadila k přístupu otevřenému, se Ústavní soud zabýval právem dítěte na slyšení ve vztahu k zásahu do osobní svobody. Rozhodoval zde o nařízení ústavní léčby, přičemž konstatoval, že „v zásadě neexistuje důvod, aby dospělý měl základní právo být slyšen přímo před soudem, když je rozhodováno o omezení jeho osobní svobody, a dítě nikoliv“¹³¹.

Ústavní soud však mimo jiné k této problematice ve svém nálezu z roku 2014 konstatoval, že „*právo dítěte na slyšení a na účast při jednání u soudu*

¹²⁹ JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0, s. 83–84.

¹³⁰ HOFMANNOVÁ, Helena. Vývoj interpretace (nejlepšího) zájmu dítěte v judikatuře Ústavního soudu [online]. pravonadetsvi.cz, 2015 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <http://www.pravona-detstvi.cz/stahnout-soubor/vyvoj-interpretace-nejlepsiho-zajmu-ditete-vjudikature-ustavniho-soudu/>

¹³¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08.

*nemůže být absolutní. Vždy je třeba přihlédnout k nejlepšímu zájmu dítěte, což je obecný princip regulující veškeré záležitosti týkající se práv dětí.*¹³²

I přestože se v judikatuře Ústavního soudu v poslední době objevuje převážně přístup otevřený, lze najít i rozhodnutí, která zastávají spíše druhý přístup, a to přístup restriktivní. Ten právo dítěte být slyšeno vykládá v užším smyslu, kdy je na dítě nahlíženo spíše jako na objekt, nikoliv subjekt práv.

Pokud soud posuzuje realizaci práva na slyšení, zabývá se přitom především třemi kritérii. V následujících podkapitolách rozdělím pro větší přehlednost judikaturu ÚS dle těchto tří kritérií, k nimž se soud ve svých rozhodnutích vyjadřoval.

Prvním z nich je způsob slyšení, zda bylo provedeno přímo, či zprostředkovaně. Druhým kritériem je věk, rozumová a citová vyspělost. Kritériem posledním je relevance neboli závaznost projeveného názoru.¹³³ U všech těchto tří kritérií lze shledávat nekonzistentní přístupy soudu, které budou představeny v následujících podkapitolách, kde se pokusím nastítnit vývoj přístupu Ústavního soudu k jednotlivým složkám práva na slyšení dítěte v průběhu posledních let.

5.1 Judikatura týkající se způsobu slyšení dítěte

Jako první se budu věnovat vývoji judikatury, která se týkala způsobu slyšení nezletilého dítěte, u něhož Ústavní soud dlouhodobě judikoval, že v souladu s čl. 12 Úmluvy záleží výhradně na úvaze soudu, jaký způsob slyšení dítěte zvolí.¹³⁴

Změnu v tomto směru přinesl až náleží ÚS z roku 2008, kdy se soud zabýval právem dítěte na slyšení v případě zásahu do osobní svobody. Soud se zde vyjádřil k novelizaci OSŘ v tom smyslu, že po nabytí její účinnosti 1. 10. 2008 je stanoveno, že soud má zjistit názor dítěte výsledkem

¹³² Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13.

¹³³ JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0, s. 86–87.

¹³⁴ Tamtéž, s. 87.

a ve výjimečných případech může tento názor zjistit prostřednictvím zástupce, znaleckého posudku či OSPOD.¹³⁵

Ve své práci často zmiňují věkovou hranici 12 let, po jejímž dosažení by dle vnitrostátních předpisů a judikatury mělo být dítě přímo slyšeno. Ta pochází právě z tohoto nálezu ÚS, po němž se začala poměrně hojně využívat. V dalších nálezech z následujících let soud rozhodoval totožně s tímto pojetím.¹³⁶

Co se však týká pozdější judikatury, v ní se ÚS tohoto pravidla, dle něhož by měl být přímý výslech dítěte upřednostňován, nedržel vždy.

Ve svém nálezu z roku 2010, ve kterém Ústavní soud rozhodoval o stížnosti proti rozsudku obecných soudů ve věci úpravy styku stěžovatelky s nezletilými dětmi, se ÚS vyjádřil k výsledku dvou nezletilých dětí, ke kterému konstatoval, že obecné soudy postupovaly ve shodě s Úmluvou, když nevyslechly přímo nezletilé děti ve věku 13 a 15 let, ale postačil jim pouze výslech nezletilých dětí sociální pracovníci.¹³⁷ Na tomto usnesení mě zarazí, že stěžovatelka měla upravený styk se svými nezletilými dětmi pouze na jeden den ročně od 10 do 18 hodin, což je poměrně neobvyklý model úpravy styku nezletilých s rodiči, ale ani přesto nebyly děti soudem přímo vyslechnuty. Obecným soudům i ÚS se to zdálo být v pořádku.¹³⁸

Na tento přístup, kdy bez patřičného důvodu nebyly přímo vyslechnuty děti starší dvanácti let, navázal později ještě několikrát.

Pro příklad uvedu usnesení ÚS z roku 2014. Stěžovatel podal ÚS stížnost proti rozhodnutí obecných soudů, kterou se domáhal zrušení předchozích rozhodnutí ve věci úpravy poměrů k nezletilému synovi. Ten byl rozhodnutím obecných soudů svěřen do péče matky. Dcera zůstala dle předchozího rozhodnutí stále v péči otce. Otec namítal manipulaci ze strany matky vůči jeho nezletilému synovi, matka prý opakovaně naváděla syna k pomlouvání otce a proti otci ho štvála. I přestože bylo tímto rozhodnutím dle mého názoru zásadně zasaženo do poměrů nezletilého syna, kterému bylo v době probíhajícího prvního řízení již

¹³⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08

¹³⁶ JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0, s. 88.

¹³⁷ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 18. 3. 2010, sp. zn. II. ÚS 1651/09.

¹³⁸ Tamtéž.

13 let, nebyl ani jednou před žádným soudem přímo vyslechnut. Soud se spokojil s jeho názorem vyjádřeným nepřímo prostřednictvím znalců a opatrovníka.¹³⁹

S tímto názorem Ústavního soudu se neztotožňuji, neboť se domnívám, že v takto zásadním rozhodnutí, kdy je výrazně zasaženo do poměrů nezletilého dítěte, což toto rozhodnutí bezpochyby bylo, neboť změnilo bydliště dítěte a rodiče, s nímž bude nadále denně vyrůstat, by mělo být dítě vyslechnuto přímo. Nemusí se jednat přímo o slyšení v soudní síni, ale lze přistoupit k jiným alternativním variantám, které budou probrány v následující kapitole. Přistoupit k nepřímému slyšení by se v tomto případě dle mého názoru mělo pouze z výjimečných důvodů, ale myslím si, že o ty v tomto případě nešlo, nebo to alespoň nebylo soudu nijak doloženo.

Tentýž rok se Ústavní soud vyjádřil k právu dítěte být slyšeno přímo ve svém nálezu sp. zn. ÚS 2482/13 ze dne 26. 5. 2014. Oproti předchozímu usnesení, kdy byla ústavní stížnost odmítnuta, Ústavní soud změnil svůj postoj a rozhodl dle mého názoru v souladu s moderním pojetím práva dítěte být slyšeno, jeho názor zastával otevřený přístup k právu dítěte na slyšení na rozdíl od předchozího usnesení, ve kterém spatřuji spíše přístup restriktivní.

Stěžovatel se v ústavní stížnosti domáhal zrušení rozsudků městského a obvodního soudu. Stěžovatelem byl otec nezletilých dětí ve věku devět a jedenáct let, s nimiž matka opustila společnou domácnost. Otec podal návrh na úpravu poměrů k nezletilým dětem, v němž žádal o střídavou péči, ale matka s tím nesouhlasila. Rozsudek obvodního soudu a poté i odvolacího městského soudu byl založen na znaleckém posudku a na shodném tvrzení obou soudů, že vzhledem k roli matky v životě dětí předškolního a raně školního věku považují střídavou výchovu za vhodnější až ve vyšším věku nezletilých. V těchto řízeních byly děti vyslechnuty prostřednictvím svého opatrovníka, který rovněž střídavou péči o děti nedoporučoval. O tři roky později otec opět podal k obvodnímu soudu návrh na změnu poměrů, kde znovu žádal o střídavou péči. Obvodní soud rozhodl obdobně jako u předchozích řízení, avšak styk dětí s otcem alespoň částečně rozšířil. Městský soud pak v odvolacím řízení styk dětí s otcem opět zúžil. Soudy vycházely pouze ze zprávy opatrovníka dětí, aniž by nezletilé přímo vyslechl. K tomu se vyjádřil Ústavní soud, který konstatoval, že většina

¹³⁹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 27. 5. 2014, sp. zn. 430/14.

děti je schopna se ke svému budoucímu výchovnému uspořádání vyjádřit již po dosažení deseti let věku, přičemž po dosažení této věkové hranice, pokud tomu nebrání zvláště závažné okolnosti, je nutno zjistit přání dítěte přímo před soudem. Dle ÚS je však nutné přistupovat ke každému případu individuálně, neboť i devítileté dítě může být natolik rozumově a emocionálně vyspělé, aby mohlo být vyslechnuto před soudem přímo. Co se týká střídavé péče, ÚS vyjádřil domněnku, „že zájmem dítěte je, aby bylo především v péči obou rodičů“. ÚS se tedy domníval, že bylo porušeno právo dítěte vycházející z 3. článku Úmluvy, když soudy nebraly tento zájem dítěte v potaz.¹⁴⁰

V roce 2018 se Ústavní soud opět vyjádřil k právu dítěte být slyšeno ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 2866/17, v němž vytýkal obecným soudům, že nepřistoupily k výslechu nezletilé stěžovatelky přímo.

Jednalo se o ústavní stížnost, kterou se nezletilá stěžovatelka, které bylo v době podání ústavní stížnosti třináct let, domáhala zrušení rozsudku krajského a okresního soudu, které rozhodovaly ve věci svěřeni nezletilé do péče otce.

Nezletilá stěžovatelka byla rozsudkem Okresního soudu (dále jen OS) v roce 2014 kvůli psychickým problémům matky svěřena do péče otce, což bylo potvrzeno i v odvolacím řízení rozsudkem krajského soudu (dále jen KS). V témže roce se otec odstěhoval s nezletilou dcerou do Rakouska, kde mezi nimi vznikl konflikt, jenž vyústil k umístění nezletilé do krizového centra. Matka ji odvezla bez vědomí otce do České republiky a odmítla ji vrátit. Vrátit se odmítla i nezletilá, která tvrdila, že se o ni otec nestará a chová se k ní špatně. Tyto skutečnosti vedly k opětovnému zahájení řízení z moci úřední o změně péče o nezletilou okresním soudem, přičemž prarodiče stěžovatelky v průběhu řízení navrhli, aby byla nezletilá umístěna do jejich pěstounské péče. V době zahájení řízení o nezletilou pečovala matka, jejíž zdravotní stav se ale opět zhoršil, a nezletilá byla umístěna do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. V něm se přiznala, že si napadení ze strany otce vymyslela. OS poté rozhodl o jejím okamžitém předání do péče otce v dubnu 2016. Otec s ní odjel opět do Rakouska, kde mezi nimi opět vznikl konflikt, a nezletilá stěžovatelka byla po pokusu vyskočit z okna v květnu roku 2016 umístěna na psychiatrickém oddělení. Od té doby se již do péče otce nevrátila a po domluvě s ním nastoupila na dobrovolný

¹⁴⁰ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. ÚS 2482/13.

pobyt v domově pro mládež. Rozsudky OS z roku 2016 a později KS z roku 2017 byl zamítnut návrh svěřeni nezletilé do péče prarodičů. Ani v jednom z těchto dvou řízení nebyla stěžovatelka vyslechnuta přímo. Soudy se ve svých rozhodnutích odkazovaly na výsledky a znalecké posudky ze soudních řízení z předchozích let, přičemž tvrdily, že jednaly s ohledem na nejlepší zájem nezletilé, neboť výsledek stěžovatelku nepřiměřeně stresuje, což vyplynulo ze znaleckého posudku a předchozích výsledků.

ÚS však k této věci konstatoval, že jakkoliv soudy zvažovaly svá rozhodnutí nepřistoupit k výsledku nezletilé, které opřely o výše uvedené skutečnosti, tak tyto skutečnosti dle ÚS neobstojí jako důvody, proč upřít stěžovatelce její základní právo být slyšena v řízení, které se jí týká. ÚS také konstatoval: *„Při zvažování nejlepšího zájmu dítěte musí obecné soudy brát zřetel na to, že jde o hledisko přední, nikoli však jediné. Přestože je mu třeba vždy přiznat vysokou prioritu, může být v konfliktu s jinými oprávněnými zájmy (zájmy rodičů, dalších dětí apod.), v důsledku čehož je při jeho používání nezbytný určitý stupeň flexibility, umožňující nalézt řešení uvedeného konfliktu v závislosti na konkrétních okolnostech.“* ÚS také zdůraznil, že na dítě nelze nahlížet jako na objekt práv, o němž rozhodují jiní a nemůže být stavěno ani do role pasivního pozorovatele. Ohledně přímého slyšení zdůraznil, že po dosažení věkové hranice 12 let je nezbytné zjistit názor dítěte přímo, pokud tomu nebrání zvláště závažné okolnosti. Toto je však nutné zkoumat již u mladších dětí, neboť není vyloučeno, že i ty budou schopné svůj názor přímo dělit. V důsledku událostí považoval ÚS za vhodné vyslechnout stěžovatelku přímo, a pokud měly soudy obavy, že slyšení bude mít na ni negativní dopad, měly zvolit vhodnou formu, aby ho co nejvíce eliminovaly.

Díky těmto závěrům se ÚS domnívá, že došlo k porušení práv stěžovatelky, zejména vyplývajících z čl. 12 Úmluvy, a čl. 3 písm. b) Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, jež deklaruje právo dítěte vyjádřit se v soudním řízení, které se ho týká. Navíc byl také porušen čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod – který deklaruje právo projednání ve věci za přítomnosti dotčené osoby.¹⁴¹

¹⁴¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 1. 2018, sp. zn. II. ÚS 2866/17.

Jak je vidno z výše uvedených rozhodnutí ÚS, na způsob slyšení dítěte neměl vždy konzistentní názor, který se ale spíše v posledních letech dle mého názoru sjednocuje a směřuje spíše k přístupu otevřenému a k upřednostňování přímého výslechu a tím k dostatečnému zajištění PPD v soudním řízení, k individuálnímu posouzení každého případu a nahlížení na dítě jako na subjekt, který o sobě sám rozhoduje.

5.2 Judikatura týkající se hodnocení věkové hranice v souvislosti s rozumovou a citovou vyspělostí dítěte

Ani v případě druhého kritéria, které se týká hodnocení věkové hranice v souvislosti s rozumovou a citovou vyspělostí dítěte, není judikatura ÚS jednotná.

Ve svém usnesení z roku 2014 soud konstatoval, že dle Úmluvy má dítě právo být vyslechnuto, pokud dosáhlo věku a stupně vyspělosti, v němž je vhodné přihlížet k jeho stanoviskům. Následně uvedl, že věková hranice není nikde stanovena a záleží pouze na úvaze soudu. Poté se ale dle mého názoru poměrně nešťastně k této věkové hranici vymezil, když konstatoval, že „člověk *inteligentně dospívá mezi jedenáctým a dvanáctým rokem života, a proto u dítěte staršího dvanácti let zásadně neexistuje důvod pro odepření práva na slyšení přímo soudem*“¹⁴², čímž obligatorně stanovil, že dítě starší 12 let věku má být vyslechnuto vždy. To je ale v rozporu jak s Úmluvou, tak s Úmluvou o výkonu práv, kde je kladen důraz na individualitu posouzení každého případu.

O rok později dne 16. 6. 2015 se Ústavní soud ve svém nálezu opět vyjádřil k nutnosti zohlednit kromě věku dítěte i emocionální a rozumovou vyspělost. Jednalo se o nález, kdy Ústavní soud zrušil rozhodnutí krajského soudu, neboť se domníval, že bylo porušeno právo stěžovatele (otce) na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života a na péči o děti. Krajský soud, jehož rozsudek byl zrušen, založil své rozhodnutí omezit nezletilému dítěti styk s otcem pouze na přání dítěte, projevené prostřednictvím OSPOD bez posuzování dalších okolností. Ústavní soud konstatoval, že nelze založit rozhodnutí soudu pouze na přání dítěte bez posuzování jeho zájmů, vždy je nutné zhodnotit a posoudit samotný postoj nezletilého dítěte, věk, rozumovou

¹⁴² Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11. 6. 2014, sp. zn. ÚS 523/14.

a emocionální vyspělost a zvážení míry objektivity (nezávislosti) tohoto postoje. Jelikož se jednalo o úpravu poměrů k nezletilému dítěti, které trpělo poruchou ADHD, ÚS se domníval, že KS nevzal dostatečně do úvahy zdravotní (duševní) stav nezletilého, přičemž ani dostatečně nezkoumal jeho rozumovou a emocionální vyspělost.¹⁴³

Dne 19. prosince roku 2017 se k otázce věku Ústavní soud vyjádřil znovu, jednalo se konkrétně o nález ÚS 1931/17, kdy se ÚS zabýval ústavní stížností proti rozsudku krajského soudu, který předběžným opatřením děti ve věku dvou a čtrnácti let vytrhl z jejich domácího prostředí a svěřil do péče matky, neboť ta odešla ze společné domácnosti, kterou sdílela s jejich otcem, přičemž děti vzala s sebou. S tím však nesouhlasil jejich otec, který podal ústavní stížnost. Zarážející přitom je, že ani před soudem okresním, ani před soudem krajským nebyl názor staršího dítěte zjišťován. ÚS zde vytýkal obecným soudům, že porušily právo nezletilého ve smyslu čl. 12 a 9 Úmluvy, jímž je právo zúčastnit se řízení, sdělit svá stanoviska, vyjádřit názor a být slyšeno v každém soudním řízení, které se dítěte týká.¹⁴⁴

V roce 2018 ÚS dospěl k názoru, na který se poté odkazoval i ve svých následujících rozhodnutích, a sice že i dítě ve věku šesti let je schopno vyjádřit se k tomu, zda si přeje chodit do školy, či nikoliv. Jednalo se o nález IV. ÚS 3749/17, kdy se nezletilá stěžovatelka zastoupená kolizním opatrovníkem domáhala zrušení rozhodnutí krajského soudu, jenž rozhodoval v odvolacím řízení o předběžném opatření týkajícím se nahrazení souhlasu otce s odkladem školní docházky. V době rozhodnutí krajského soudu s nahrazením souhlasu otce s odkladem školní docházky souběžně probíhalo u krajského soudu řízení o změně střídavé péče na výlučnou péči jednoho z rodičů. Řízení bohužel nebylo pravomocně rozhodnuto předtím, než měla nezletilá nastoupit do povinné školní docházky. A proto se nezletilá, které bylo v té době šest let, dostala do situace, kdy byla v průběhu střídavé péče přijata do dvou škol v Brně a v Olomouci, do kterých měla nastoupit. Matka proto začala usilovat o odklad povinné školní docházky, který je však podmíněný souhlasem obou rodičů, s čímž otec nesouhlasil. Matka tak podala návrh na předběžné opatření k městskému soudu, jehož výsledkem mělo být nahrazení souhlasu otce s odkladem školní docházky.

¹⁴³ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 16. 6. 2015, sp. zn. ÚS 2943/14.

¹⁴⁴ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 25. 7. 2017, sp. zn. II. ÚS 1931/17.

Ten však byl městským soudem zamítnut. Poté bylo krajským soudem toto jeho rozhodnutí zrušeno a souhlas otce byl nahrazen. ÚS poté konstatoval, že ve věci odkladu povinné školní docházky nemohl soud vydat předběžné opatření, neboť odklad školní docházky je nevratný, a předběžným opatřením by tedy soud předbíhal rozhodnutí ve věci samé. Následně kritizoval přístup krajského soudu, který si nijak neověřil názor nezletilého dítěte, přičemž konstatoval, že dítě je i ve věku šesti let schopno vyjádřit se k tomu, zda si přeje chodit do školy, či nikoliv. Krajský soud tedy dle Ústavního soudu vůbec nebral v úvahu nejlepší zájem dítěte, v jehož souladu poté Ústavní soud rozhodl. Ústavní soud se snažil nezletilé ponechat prostředí, ve kterém již vyrůstala, aby mohla nadále rozvíjet své vztahy se spolužáky a v rodině a oprostít se tak myšlenkově od rodičovského konfliktu, neboť byl v domnění, že její rodiče sledují především vlastní zájmy.¹⁴⁵

Tentýž rok se ÚS k otázce věku vyjádřil znovu ve svém nálezu z roku 2018. Stěžovatelka se zde domáhala zrušení rozsudku krajského soudu, ve kterém změnil rozhodnutí okresního soudu ve výroku, který se týkal nahrazení souhlasu otce k přijetí na matkou preferovanou ZŠ, a nahradil ho nahrazením souhlasu matky k přijetí na otcem preferovanou ZŠ, která byla odlišná od ZŠ preferované matkou. Problém byl v tom, že mezi rozsudkem okresního soudu a rozsudkem krajského soudu v odvolacím řízení uplynula nějaká doba, během níž již nezletilá dcera nastoupila na ZŠ, kterou preferovala matka, a to v souladu s rozhodnutím okresního soudu. Byla by tak vytržena z jí známého prostředí a kolektivu, pokud by se řídila rozhodnutím krajského soudu a nastoupila na druhou ZŠ. Ústavní soud ve svém nálezu vytkl krajskému soudu, že před svým rozhodnutím nezjišťoval názor nezletilé, jíž se rozhodnutí ve věci týkalo. ÚS konstatoval, že sice povinnost soudů zjistit názor dítěte neplatí absolutně, je však třeba na práva dětí v řízení nahlížet ve smyslu čl. 12 Úmluvy, a pokud to lze, tak tato práva uplatnit. Pokud to soud nezletilému dítěti neumožní, může to udělat pouze za situací, kdy by uplatnění těchto práv bylo v rozporu s jeho nejlepšími zájmy, nebo není-li to fakticky možné, pokud hrozí např. okamžité nebezpečí při příliš útlém věku dítěte. I přestože bylo nezletilé v době řízení před KS teprve sedm let, KS nebyly známy žádné důvody, pro které by se mohl domnívat, že nezletilá není objektivně schopna svůj názor sdělit. Naopak se ve spise nacházelo několik dokumentů (znalecký posudek a zpráva OSPOD), které hovořily o schopnosti

¹⁴⁵ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 9. 1. 2018, sp. zn. IV. ÚS 3749/17.

nezletilé svůj názor formulovat. Mimo jiné Ústavní soud konstatoval, že „z jeho rozhodovací činnosti je mu známo, že obecné soudy takového zjišťování názoru sedmiletého dítěte provádějí, přičemž jejich postup je Ústavním soudem shledáván za ústavně konformní“. ÚS tedy stěžovatelce vyhověl a zrušil rozsudek KS, neboť se domníval, že byla porušena práva nezletilé vycházející z čl. 9 a 12 Úmluvy.¹⁴⁶

Z příkladů judikatury, která je uvedena výše, je patrné, že na otázku věku v souvislosti s citovou a rozumovou vyspělostí nemají soudy jednotný názor. V posledních letech se s touto otázkou dle mého názoru obstojně vypořádává Ústavní soud, který zastává spíše otevřený přístup k právu dítěte na slyšení a opravdu soudy nabádá k lepšímu individuálnímu posouzení každého případu, přičemž má snahu zajistit i dětem poměrně útlého věku, o kterých se domnívá, že jsou schopny svůj názor sdělit, toto právo uplatnit. Oproti tomu přístup soudů obecných je v některých rozhodnutích zarážející, neboť se domnívám, že dostatečně nerespektují individualitu každého případu, když ani dítě, o němž se ostatní orgány domnívají, že je schopno svůj názor formulovat, nevyšlechnou.

5.3 Judikatura týkající se posouzení relevance názoru dítěte

Třetí kritérium, kterým se soud zabývá, když posuzuje realizaci práva na slyšení, je relevance názoru dítěte. K tomuto kritériu se ÚS staví poněkud zdrženlivě.¹⁴⁷

Ve svém usnesení z roku 2006 se soud snažil vypořádat se stížností stěžovatelky proti rozhodnutí obecných soudů, jež rozhodovaly o úpravě styku jejího nezletilého syna se svým otcem. Stěžovatelka se domáhala absolutního zákazu styku nezletilého s otcem, přičemž tvrdila, že tento styk vyvolává v nezletilém synovi rozvoj neurotických obtíží, které mají nevratné následky na jeho psychický vývoj. Obecné soudy stěžovatelce nevyhověly, a přestože se nezletilý s otcem stýkat nechtěl a několikrát avizoval negativní vztah k němu, vymezily úpravu styku otce s nezletilým alespoň na minimum. K názoru nezletilého tak nepřihlédly v plné míře. ÚS se s takovým postupem ztotožnil, přičemž konstatoval, že nezletilý má samozřejmě právo na vyjádření názoru ve všech věcech, které se ho týkají, přesto ale konečné hodnocení přísluší dospělým,

¹⁴⁶ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 3. 2018, sp. zn. IV. ÚS 827/18.

¹⁴⁷ JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0, s. 88–89.

resp. v projednávané věci obecným soudům, které ve svém konečném rozhodnutí přihlédnou k názoru nezletilého s ohledem na věk, rozumovou a citovou vyspělost. Ty pak musí korigovat názory nezletilého na to, co je pro něj vhodné, ale co nikoliv.¹⁴⁸

Domnívám se, že si soudy s tímto případem poradily obstojně, neboť musely vybalancovat jak práva dítěte, tak práva rodiče. Úplný zákaz styku by byl v rozporu s rodičovskými právy otce, neboť nebyly zjištěny důvody tak závažného charakteru, které by tento styk vylučovaly.

Tento případ je dle mého názoru zdárným příkladem toho, že soudy nemohou k názoru nezletilého přihlédnout bez výjimky a slepě ho následovat. I přestože byl chlapec v době řízení dvanáctiletý a znaleckým posudkem psychiatricky označovaný jako nadprůměrně inteligentní, slepě přejímal nenávislné názory a negativní postoje od své matky, aniž by byl schopen domyslet následky svého rozhodnutí a jeho dopadu na budoucnost.

S tím souvisí i názor Ústavního soudu, který vyjádřil ve svém usnesení z roku 2007. Jednalo se o stížnost proti rozsudku obecných soudů, kdy stěžovatelka namítala, že obecné soudy nerespektovaly názor vyslechnutých dětí. Při rozhodování ve věci týkající se úpravy styku s nezletilými dětmi, kterým v té době bylo deset a dvanáct let, jejich prarodiči a otcem. I přestože soud nezletilé děti vyslechl a výslech trval téměř dvě hodiny, soud k němu při rozhodování ve věci nepřihlédl. Ústavní soud k této věci uvedl stejně jako v předchozím případě, který je uveden výše, že je to právě soud, na němž závisí konečné rozhodnutí ve věci a posouzení, do jaké míry přihlédne k názoru dítěte v kontextu s dalšími skutečnostmi. Konstatoval, že z článku 12 Úmluvy nelze v žádném případě dovodit, že by názor dítěte byl pro soud natolik zavazující, aby nemohl rozhodnout odlišně. Soudní řízení by pak dle něj bylo nadbytečné, neboť by postačovalo, aby všechny dotčené osoby a orgány vycházely pouze z názoru nezletilého dítěte.¹⁴⁹

V pozdějších rozhodnutích, ve kterých soud řešil otázku relevance názoru nezletilého, se opětovně odkazoval na výše uvedené závěry.

¹⁴⁸ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 16. 2. 2006, sp. zn. III. ÚS 707/04.

¹⁴⁹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1818/07.

Změnu v tomto pojetí započal až nález sp. zn. I. ÚS 3304/13 z roku 2014, ve kterém se ÚS vyjádřil k relevanci názoru dítěte. V tomto nálezu se ÚS vyslovil k otevřenému a širokému pojetí práva nezletilého dítěte na slyšení. Vyjádřil se také k účasti nezletilého, k němuž uvedl základní zásadu, týkající se principu účasti dítěte na slyšení,¹⁵⁰ a to že „*právo dítěte být slyšen a přítomen jednání je jeho privilegium, a pokud jej využít nechce, nelze jej k tomu nutit*“¹⁵¹.

Jednalo se o ústavní stížnost proti rozsudku okresního soudu vydanému v řízení o určení neúčinnosti darovací smlouvy. Předmětnou darovací smlouvou byla na tehdy nezletilé stěžovatele ve věku devíti a dvanácti let převedena jejich rodiči nemovitost, v níž nezletilí bydleli. Otec dětí však měl již v době, kdy nemovitost převáděl, nesplacený dluh, a proto se věřitel domníval, že převedení nemovitosti bylo účelové, dárce se tak snažil zkrátit věřitele na jeho právech, čehož se následně úspěšně domáhal u okresního soudu.

V tomto řízení měli nezletilí kolizního opatrovníka – OSPOD, který ale dle slov nezletilých nijak jejich zájmy nehájil, nezúčastňoval se řízení a ani je neinformoval o jeho průběhu a výsledku. Když bylo rozhodnuto v neprospěch nezletilých, OSPOD nepodal odvolání, i přestože to nezletilí požadovali. Zarážející přitom je, že i přestože bylo staršímu nezletilému již šestnáct let, soud komunikoval pouze s OSPOD.

Proti tomuto rozsudku se následně nezletilí odvolali sami, přičemž odvolání podepsali jak nezletilí, tak jejich rodiče s odkazem na porušení jejich participačních práv. Okresní soud však konstatoval, že děti nepodaly odvolání skrze svého opatrovníka, protože ten s odvoláním nesouhlasil, a nemohou ho podat ani prostřednictvím rodičů, neboť mezi nimi existoval v předchozím řízení střet zájmů, a proto řízení o schválení právního úkonu (podání předmětného odvolání) zastavil. Jeho rozhodnutí bylo později potvrzeno i krajským soudem.

Na základě výše uvedených skutečností byla podána ústavní stížnost, kde se stěžovatelé odkazovali na porušení čl. 12 odst. 2 Úmluvy (právo dítěte být slyšeno v každém soudním řízení, které se ho týká).

ÚS se k tomuto případu postavil, jak již výše uvádím, ve smyslu otevřeného pojetí a ve svém nálezu odkazoval mimo jiné i na komentáře Výboru

¹⁵⁰ JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0, s. 83–84.

¹⁵¹ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13.

pro práva dítěte k čl. 12 Úmluvy. V tomto smyslu konstatoval, že obecné soudy pochybily, když děti, které již byly schopny svůj názor vyjádřit a formulovat, nevyslechly, u starší stěžovatelky to dokonce označily za „*neakceptovatelné*“.

Pochybily také v laxním přístupu vůči nečinnosti jejich kolizního opatrovníka. Pokud totiž obecné soudy ustanoví dětem opatrovníka, odpovídají také za to, že bude hájit jejich zájmy.

ÚS v tomto nálezu uložil OS povinnost nejen zajistit, aby se nezletilí mohli zúčastnit jednání a k věci se vyjádřit, ale také se řádně s jejich argumenty vypořádat. Na druhou stranu však konstatoval, že pokud nezletilí nebudou chtít toto své právo využít, nelze je k tomu nutit.¹⁵²

Když zhodnotím vývoj judikatury týkající se práva dítěte na slyšení, domnívám se, že se Ústavní soud ubírá správným směrem. I přestože judikatura ÚS není vždy konzistentní a určitě by se z výše uvedených rozhodnutí našlo několik skutečností, jež jsou hodny zamyšlení, např. když se v některých svých rozhodnutích ÚS ztotožnil s nevyslechnutím starších nezletilých dětí, nebo když obligatorně stanovil věkovou hranici, od které již dítě musí být vyslechnuto. Od těchto vyjádření se však v následujících letech ve své judikatuře odchýlil pozitivním směrem. V posledních letech přistupuje dle mého názoru ÚS stále častěji k přístupu otevřenému, neboť již dítě nebere po vzoru komentáře Výboru jako objekt, o kterém má být rozhodováno, nýbrž jako subjekt, který má právo o sobě rozhodovat již od poměrně útlého věku. ÚS dle mého názoru věnuje alespoň v posledních letech dostatečnou pozornost individuálnímu posouzení případ od případu.

Rozhodování obecných soudů v tomto směru již nepovažuji za rozhodnutí, která ctí práva dítěte a ubírají se tímž pozitivním směrem jako rozhodování ÚS. I přestože jsem rozhodnutí obecných soudů porovnála jen na malém vzorku, kterým byla judikatura ÚS. Spatřuji v některých rozhodnutích vážné nedostatky, které se týkají nedodatečného uplatnění PPD v soudním řízení. I přestože Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť není vrcholem jejich soustavy a není ani soudem odvolacím. Domnívám se, že v mnohých případech je zatěžován zcela zbytečně, neboť obecné soudy poměrně často, jak je vidno z výše

¹⁵² Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13.

uvedených rozhodnutí, nerespektují základní PPD, která vyplývají jak z Úmluv, tak z LZPS. Dle mého názoru nevěnují dostatečnou pozornost judikatuře týkající se práv dítěte na slyšení a celkovému studiu modernějšího pojetí tohoto práva, vyplývajícího z výše uvedených dokumentů. Často tedy zastávají spíše restriktivní pojetí práva dítěte na slyšení, přičemž na dítě nahlíží pouze jako na objekt, o kterém se rozhoduje.

6 Zajištění participačních práv dítěte v soudním řízení

6.1 Jak probíhá zjišťování názoru dítěte v praxi

Pokud jde o průběh zjišťování názoru dítěte, není třeba vždy dodržet formální postupy, které jsou neodmyslitelné při výslechu dospělých účastníků řízení nebo svědků. Průběh slyšení dítěte by měl být vždy přizpůsoben konkrétním potřebám daného jedince. Zjištění názoru nezletilého může probíhat i mimo soudní síň či mimo jednání, ať už se jedná o kancelář soudce, či speciální výslechové místnosti. Lze vyloučit i přítomnost dalších osob u výslechu, pokud má soud za to, že by jejich přítomnost mohla názor dítěte ovlivnit. Dítě má právo mít u výslechu přítomného svého důvěrníka, jemuž věří a v jehož přítomnosti se cítí lépe. Nesmí to však být osoba, jejíž zájmy jsou v kolizi se zájmem dítěte, což v praxi platí typicky pro jeho rodiče.¹⁵³

Při výslechu by si měl soudce uvědomit, že dítě není zmenšený dospělý, výslech dětí má své zákonitosti a specifika. Soudci by se na výslech s dítětem měli připravovat a při výslechu projevovat větší míru empatie a pochopení než u výslechu dospělých.

Nejčastěji probíhá výslech tak, že se soudce ptá a dítě odpovídá. Výslech může ale také probíhat obdobně jako výslech dospělého v podobě monologu či dialogu. K monologu ale v praxi spíše nedochází.

Důležité je na začátku výslechu dítěti poskytnout informace o tom, proč je vyslýcháno a čeho se výslech bude týkat.

Ne vždy však dítě poskytne soudci pravdivé informace, byť tak nemusí činit úmyslně. Může to být způsobeno např. tím, že nepochopí otázku, je ve stresu či má málo času na odpověď. To pak způsobí zkreslení dané situace. Každé dítě má odlišné vnímání, proto je třeba k dítěti přistupovat individuálně a tuto skutečnost brát v potaz.¹⁵⁴

Pokud se jedná o výslech dítěte v rodičovském konfliktu, není výjimkou, že jeden z rodičů, případně i jejich právní zástupce dítě na výslech předem

¹⁵³ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, **29**(1), 137–152. ISSN 1210-9126.

¹⁵⁴ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-711-2, s. 112–114

připraví a dá mu instrukce, jak má odpovídat. Soudce by měl tyto situace předpokládat. Předcházení těmto rodičovským manipulacím je však obtížné, neboť většinou probíhají skrytě. Zúčastnění by tedy alespoň měli být poučeni o tom, že toto jednání může nenávratně poškodit psychický stav dítěte.

Co se týká věrohodnosti výpovědi dítěte, soud by k ní měl přistupovat obdobně jako při hodnocení věrohodnosti ostatních důkazů. Soudce by si při výslechu měl všimnout chování dítěte, nervozity, pohybu očí, jeho výrazu, slovníku, zda dítě používá výrazy úměrné jeho věku. Otázky by měly být soudcem kladeny vyrovnaně, klidně a soudce by měl zaujmout spíše neutrální postoj, neměl by však ani působit odtažitě jako robot. Dítě by z něj mělo cítit zájem.¹⁵⁵

Soudce by měl zvolit slovník úměrný věku dítěte, měl by hovořit srozumitelně, aby ho dítě pochopilo. Měl by si také uvědomit, že dítě obvykle nezvládne lhát tak obstojně jako někteří dospělí a většinou nezvládne pronést lež s kamennou tváří. Musí tedy dítě bedlivě sledovat a případné lži se pokusit odhalit.

Pokud se jedná o výslech týkající se rodičovského konfliktu a svěřením dítěte do péče, není vhodné dítěti pokládat otázky typu „*Máš radši tátu nebo mámu?*“, nebo „*S kým bys chtěl/a raději bydlet?*“, pokud o tom dítě nezačne hovořit samo.

Tyto otázky jsou vcelku zbytečné s ohledem na současné pojetí rodičovské odpovědnosti,¹⁵⁶ kdy mají oba rodiče na výchovu právo a nelze jim toto právo upírat jen na základě dítětem vyjádřeného názoru.

6.1.1 Zakázané metody výslechu dítěte

James M. Wood se skupinou expertů zpracoval v roce 1997 studii o zavádějících technikách výslechu dítěte. Jsou jimi:

- sugestivní otázky obsahující nové informace, o kterých dítě v rámci výslechu zatím ještě samo nehovořilo,
- výpovědi ostatních – pokud vyslychající oznámí dítěti, že již někdo jiný o předmětném tématu něco řekl, dítě pak většinou takovou informaci potvrdí,

¹⁵⁵ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-711-2, s. 112–114.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 114.

- pobídky ke spekulaci – vyslychající vyzve dítě k tomu, aby zapojilo fantazii a vyřešilo předmětný problém se zapojením předstírání či fantazie,
- otázka a odpověď – dítěti je opakovaně položena otázka, na kterou již dítě jednoznačně odpovědělo, s cílem získání odlišné odpovědi,
- metoda pozitivních a negativních následků – sliby, projevy uznání a pochvaly, které střídá ostrá kritika či výrazný nesouhlas, jež mají dítě motivovat k požadovaným odpovědím.¹⁵⁷

Soudci by se také měli zdržet vlastních hodnocení, neboť děti se mnohdy snaží vyjít dospělým vstříc, přičemž touží po jejich souhlasu a jejich přání dokáží vycítit.¹⁵⁸

6.2 Jiný soudní rok

Jiný soudní rok je způsob pohovoru s dítětem, kdy s dítětem hovoří přímo soudce. Tento způsob výslechu je upraven v § 18 zákona o zvláštních řízeních soudních.

Jedná se o neformální rozhovor, který je veden soudcem bez přítomnosti třetích osob. Soudce může nechat dítě přivést do své kanceláře, či s ním hovořit mimo budovu soudu, může tak učinit i mimo obvyklou úřední dobu soudu. S dítětem vede neformální pohovor bez taláru. K této rozmluvě může využít psací i kreslicí potřeby, dětské knížky, hračky, případně i dětský koutek nebo si může s dítětem jen tak sednout na koberec.¹⁵⁹ Snaží se, aby se dítě cítilo dobře a uvolněně.

Musí mít však na paměti obecná ustanovení o výslechu svědků dle § 126 OSŘ a nesmí pokládat zakázané otázky, jako jsou např. otázky sugestivní, návodné nebo otázky, které nesouvisejí s předmětem výslechu.

¹⁵⁷ KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. ISBN 978-80-7598-711-2, s. 115.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 115.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 112.

6.3 Systém Cochemské praxe

Systém Cochemské praxe vznikl v Německu na počátku 90. let 20. století. Hlavním důvodem vzniku tohoto systému byl způsob, jakým probíhaly rozvody manželství, a jak byly poté řešeny otázky související s následnou péčí o děti. V průběhu soudního řízení tehdy rodiče nepreferovali práva dítěte, ale zaměřovali se spíše na své pocity, tužby a zášť k partnerovi. Tím se ke svému dítěti mnohdy chovali velmi bezohledně.¹⁶⁰

Nynější běžná praxe dokazuje, že ke spornému řízení v podobě dlouhého a vleklého sporu dochází, když nejsou rodiče schopni ani ochotni se dohodnout ve věcech týkajících se péče o dítě. Nejsou schopni oddělit svůj partnerský vztah od rodičovství a přestávají dítěti naslouchat. Mnohdy dítě také zatahují do svých sporů a tím pro něj již tak těžkou životní situaci ještě zhoršují, což může u dítěte vést k nenávratné psychické újmě.

Proto se v praxi u některých soudů setkáváme se systémem Cochemské praxe. Ten by měl spory rodičů týkající se boje o dítě eliminovat. Cílem tohoto systému je předcházet sporům mezi rodiči, nebo je alespoň zmírňovat. Využívá se v opatrovnickém řízení.¹⁶¹

6.3.1 Základní principy Cochemské praxe

Hlavní pozornost je v tomto systému věnována především dítěti. Na zájem dítěte je nahlíženo z jeho pohledu, nikoliv z pohledu dospělých, kteří se často domnívají, že vědí, co je pro dítě nejlepší. Zájmy a potřeby dítěte jsou často zdůrazňovány i hádajícím se rodičům, kteří mnohdy nevěnují dítěti dostatečnou pozornost. Nežádka zaměňují své vlastní cíle a přání za to, co považují za nejlepší pro dítě. Cílem této spolupráce je snaha převést pozornost rodičů na dítě a co nejméně zatěžujícím řešením pro dítě pomoci k řešení předmětného konfliktu. Přitom za nejlepší řešení je považována dohoda obou rodičů.

¹⁶⁰ ROGALOWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 236–243.

¹⁶¹ KOVÁŘOVÁ, Daniela, Václav MERTIN a Petra HERMANOVÁ. *Dítě mezi otcem a matkou*. Praha: EEZY, 2022. ISBN 978-80-908391-8-2, s. 74–76.

6.3.2 Základní postupy Cochemské praxe

Rodiče absolvují schůzku na oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kde obdrží obecné informace, jak v případě řešení konfliktu postupovat. Získají kontakt na odborné instituce, které jim budou v řešení konfliktu nápomocny.¹⁶²

Poté se rodiče setkávají jen na společných schůzkách, kde nemohou jeden druhého zpochybňovat či na sebe jakkoliv útočit. Nemají ani možnost jednat s kolizním opatrovníkem bez přítomnosti druhého rodiče.

U soudu se poté setkají se sociálním pracovníkem a společně vypracují rodičovský plán, kde zaznamenají jejich vzájemnou dohodu týkající se péče o dítě. Sociálními pracovníky však bohužel nedisponují všechny soudy. Pokud soud sociálního pracovníka nemá, pak s rodiči tento plán vypracuje kolizní opatrovník. Přítomný zástupce OSPOD pak podá soudu ústní zprávu. Cílem je hladký průběh jednání a minimální zátěž dítěte, kterou mají ve svých rukou rodiče.¹⁶³

Řízení u soudu má pak díky tomuto systému méně formální průběh, přičemž jeho výstupem bývá dohoda mezi rodiči, případně využití odborné pomoci či další soudní jednání.

Uzavřou-li rodiče dohodu, soud ji schválí. Pokud k dohodě nedospějí, soud zpravidla nařídí další jednání zhruba za tři týdny a doporučí využít odbornou pomoc, s jejímž zajištěním pomáhá rodičům zpravidla kolizní opatrovník či sociální pracovník soudu.¹⁶⁴

Prokáže-li se nutnost delší odborné pomoci, může soud na základě společného návrhu rodičů jednání odročit až na dobu tří měsíců. Pokud rodiče i přesto k dohodě nedospějí, může soud uložit účast na mediačním či mimosoudním smířčím jednání, nebo účast na rodinné terapii a současně s tím nařídít opět nejdéle do tří měsíců další soudní jednání.

Pokud ani u druhého jednání rodiče k dohodě nedospějí, soud autoritativně rozhodne.¹⁶⁵

¹⁶² KOVÁŘOVÁ, Daniela, Václav MERTIN a Petra HERMANOVÁ. *Dítě mezi otcem a matkou*. Praha: EEZY, 2022. ISBN 978-80-908391-8-2, s. 74–76.

¹⁶³ Tamtéž. s. 74–76.

¹⁶⁴ Tamtéž. s. 74–76.

¹⁶⁵ Tamtéž. s. 74–76.

Pro větší efektivitu Cochemské praxe je zapotřebí úzké spolupráce mezi všemi zainteresovanými subjekty, jako jsou soud, OSPOD a pomáhající organizace, jimiž jsou například krizová centra, manželské a rodinné poradny, psychologové, mediátoři apod. Samozřejmostí by také měla být dostupnost pro rodiče, aby vyhledání odborné pomoci nebylo obtížné.¹⁶⁶

6.4 Justice vstřícná k dětem

Děti se se soudy nejčastěji setkávají v souvislosti s řízeními ve věcech rozvodu rodičů, osvojení či jinou situací, v níž je rozhodováno ve věcech týkajících se péče o ně, ale i v souvislosti s případy, kde se řeší násilí, ať už jsou děti jeho původci či oběťmi, nebo třeba i v souvislosti s neuhrazenými pokutami za jízdu na černo v hromadné dopravě.

Jedná-li se o jakýkoliv typ soudního řízení, vždy by mělo platit pravidlo, že soudní orgány by měly být k dětem vstřícné.¹⁶⁷

Rada Evropy definuje justici vstřícnou k dětem jako justici, která „přístupuje k dětem důstojně, s respektem, s péčí a spravedlivě. Je přístupná, srozumitelná a spolehlivá. Naslouchá dětem, bere jejich názory vážně a zajišťuje, aby byly chráněny zájmy i těch, kdo se nemohou sami vyjádřit (například malé děti)“.

Není však o přehnané starostlivosti, ani o tom nechávat tíhu rozhodování na samotných dětech, místo dospělých. Zajišťuje dětem prostor se vyjádřit, přičemž k jejich slovům se náležitě přihlíží. Je o „podpoře odpovědného systému pevně spjatého s profesionálností, který zajišťuje řádný výkon spravedlnosti a tím podněcuje důvěru mezi všemi účastníky a činiteli zapojenými do řízení“¹⁶⁸.

¹⁶⁶ KOVÁŘOVÁ, Daniela, Václav MERTIN a Petra HERMANOVÁ. *Dítě mezi otcem a matkou*. Praha: EEZY, 2022. ISBN 978-80-908391-8-2, s. 74–76.

¹⁶⁷ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 77.

¹⁶⁸ Pokyny Výboru ministrů členským státům Rady Evropy o justici vstřícné k dětem ze dne 17. 11. 2010.

Koncept justice vstřícné k dětem je rozvíjen na úrovni Rady Evropy i Evropské unie.¹⁶⁹

Jedním ze základních požadavků justice vstřícné k dětem je možnost dítěte účastnit se soudního řízení, které se jej týká.¹⁷⁰ Aby se však dítě mohlo soudního řízení účastnit, musí mu být poskytnuty potřebné informace. Proto je nezbytnou podmínkou účinné ochrany práva dítěte na informace seznámit dítě i jeho zástupce s jeho právy, a s předstihem zprostředkovat pro dítě pochopitelné poučení o tom, jak se svých práv může u soudu domoci. Dostupnost a distribuce těchto informací, které jsou předávány formou specializovaných webových stránek a linek pomoci, se důrazně doporučuje v pokynech Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem ze 17. listopadu 2010. Tyto informace by děti, jejich rodiče i zástupci měli mít k dispozici již od prvního kontaktu se soudním systémem.¹⁷¹

Nejkomplexnějším a nejdůležitějším dokumentem, týkajícím se justice vstřícné k dětem, jsou již výše zmíněné Pokyny Rady Evropy o justici vstřícné k dětem. Byly zpracovány, aby sloužily jak pro státy při vytváření právní úpravy soudních a mimosoudních systémů, tak i pro justiční profesionály, kteří v praxi tuto právní úpravu aplikují.¹⁷²

Vytyčují základní principy justice vstřícné k dětem. Jedním ze základních principů, které zakotvují Pokyny Rady Evropy, dokonce na prvním místě je účast dítěte. Pokyny zdůrazňují, že tato zásada v sobě zahrnuje právo dítěte být seznámeno se svými právy, mít odpovídající možnosti přístupu k justici a být konzultováno a vyslyšeno v řízení, do něhož je zapojeno nebo které se ho týká. Tato zásada míří na právo dítěte vyjádřit svůj názor, na který by měl být brán patřičný ohled. Zdůrazňuje dítě jako nositele svých práv, jako subjekt, nikoliv

¹⁶⁹ HOFSCHEIDEROVÁ, Anna. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte Pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí* [online]. Praha: Liga lidských práv, 2016 [cit. 2023-01-29]. ISBN 978-80-87414-26-2. Dostupné z: <https://llp.cz/wp-content/uploads/Prakticky-pravni-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete.pdf>, s. 71–73.

¹⁷⁰ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 77–78.

¹⁷¹ VOKROJOVÁ, Renáta. *Průvodce dítěte soudním řízením – příklady dobré praxe. Rodinné listy*. 2017, 6(7), 18–23. ISSN 1805-0824.

¹⁷² CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 77–83.

objekt. Také by mělo být vždy informováno o svých právech a měl by mu být umožněn jejich výkon.¹⁷³

Dalším principem je kladení důrazu na zájem dítěte. Tato zásada vychází z Úmluvy, kdy zájem dítěte je třeba považovat za prvořadé hledisko ve věcech, které se dítěte dotýkají.

Právo dítěte na přístup k soudu je dalším principem justice vstřícné k dětem. Dítě je nositelem svých práv, avšak musí mít možnost být i jejich vykonavatelem.¹⁷⁴

Další ze základních principů justice vstřícné k dětem je právo dítěte na zastoupení a právo být slyšen.

Justice vstřícná k dětem klade také požadavek na zamezení zbytečného prodlení, kdy přiměřená délka řízení může být obzvláště důležitá v řízeních, která se týkají dětí, například pokud se rozhoduje ve věcech týkajících se péče o ně či ve věcech trestních.¹⁷⁵

Jako poslední považují vhodné zmínit princip týkající se dokazování a výslechu dítěte, kdy provádění výslechu by mělo být přizpůsobeno prostředí, měl by ho provádět vyškolený odborník, přičemž počet výslechů by měl být co nejmenší a měla by ho vést stále stejná osoba.¹⁷⁶

Koncept justice vstřícné k dětem považují za velmi přínosný pro uplatňování PPD. Považují za vhodné, aby si tento koncept detailně osvojily všechny soudy, jež pracují s dětmi. Bohužel ne vždy soudy následují tyto principy. Z judikatury, která byla přiblížena v předchozích kapitolách této diplomové práce, vyplývá, že ÚS na tato práva, jež vychází z těchto principů, klade poslední dobou poměrně velký důraz, což je pro uplatnění participačních práv dítěte přínosem.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 77–83.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

6.5 Příklady dobré praxe výsledku

Vzhledem k tomu, že právní systém v České republice nikterak nepřipravuje dítě na soudní řízení, považuji za vhodné zmínit zde několik příkladů z praxe států, kde jsou děti poměrně kvalitně na svůj výsledek v soudním řízení připravovány.

Aby totiž bylo dítě schopné před soudem vystoupit, je třeba ho na to patřičně připravit, a to ideálně s dostatečným předstihem a úměrně jeho věku a vyspělosti. Nepřipravené děti, které se poprvé setkají se soudním řízením, ať už jsou v pozici obětí, či svědka, nejsou často schopny vůbec chápat smysl řízení, nerozumí právním výrazům, které jsou při výslechu používány, a často je to pro ně velice traumatický zážitek, přičemž v kontextu těchto dětských pocitů pak ani často nejsou schopny podat věrohodnou výpověď.¹⁷⁷

V USA, Kanadě a Velké Británii není v soudní praxi výjimkou, že vypovídají děti ve věku tři až pěti let. Soudci přitom mají k dispozici metodiku, kde jsou vypracované otázky vhodné a přiměřené pro tuto věkovou kategorii. Děti tam jsou však již od poměrně útlého věku na soud připravovány.

V mnoha soudních jurisdikcích tamních států existuje již od roku 1994 program Děti u soudu, kam jsou zařazovány děti, jež dostaly k soudu předvolání. Na program spolupracují dobrovolně soudci, zástupci z kanceláře veřejného žalobce a poradci z oddělení služeb pro oběti.¹⁷⁸

V Arizoně se pro děti, ať už v podobě obětí, či svědků, pořádá každý měsíc dvouhodinový seminář, kde se děti mohou seznámit se soudním procesem. Na úvod se seznámí s jednotlivými rolemi lidí u soudu, jsou jim poskytnuty rady, jak vypovídat, dozví se, jak reagovat, když neznají odpověď, zopakují si základní zásady chování u soudu a v neposlední řadě se také naučí relaxační techniky, pokud by se u soudu necítily dobře. Na závěr se také setkají s opravdovým soudcem a podívají do soudní síně.¹⁷⁹

Obdobně také fungují ostatní programy jako např. „*Program Kids' Court School*“ nebo „*Kids and Teens in Court*“ v USA, které se zaměřují na přípravu

¹⁷⁷ VOKROJOVÁ, Renáta. Průvodce dítěte soudním řízením – příklady dobré praxe. *Rodinné listy*. 2017, 6(7), 18–23. ISSN 1805-0824.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

děti na soudní řízení. Děti se učí, jak komunikovat u soudu, nahlízejí do soudních síní a seznamují se detailněji se soudním procesem. Učí se také techniky, jak zmírnit stres a napětí a využívají simulovaný soudní proces, kde si mohou procvičit nově nabyté dovednosti.¹⁸⁰

Podobná komunitní poradenská centra fungující v podobě neziskových organizací, která připravují děti na soudní proces, se vyskytují po celých Spojených státech. V Kalifornii mají například u soudu speciálně vycvičené psy, kteří pomáhají uklidnit rozrušené či postižené děti. Psi leží pod lavicí a děti je mohou kdykoliv pohladit a tím se uklidnit. Po vzoru USA začala tuto osvědčenou praxi se psy u soudu využívat i Kanada.¹⁸¹ Přirovnala bych je ke canisterapeutickým psům, kteří jsou hojně využíváni v Česku pro postižené či nevyrovnané děti, kdy jsou děti se psy různě polohováni nebo se jich dotýkají a tím se uklidňují a odreagovávají.

Tyto systémy přípravy dětí na soudní proces považuji za velmi povedené a pro děti přínosné, neboť pokud má dítě možnost vyzkoušet si soudní proces na nečisto, bude se dle mého názoru cítit v opravdovém soudním řízení mnohem uvolněněji, neboť již bude vědět, co má očekávat.

6.6 Participační práva dítěte ve vybraných druzích soudních řízení

6.6.1 Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé

V řízeních péče soudu o nezletilé soud rozhoduje o úpravě poměrů dítěte. Dítě má mít v tomto řízení možnost uplatit nejen svá participační práva, ale také právo na rodinný život jako takový. Je třeba, aby řízení představovalo efektivní a rychlý proces, který bude chránit práva dítěte.¹⁸² V těchto řízeních rozhoduje vždy samosoudce, nejčastěji se jedná o řízení ve věcech péče soudu o nezletilé související s rozpadem vztahů rodičů, proto se budu v této kapitole věnovat právě tomu. Oproti jiným řízením jsou opatrovnická řízení specifická v kontextu dvou právních pravidel.

¹⁸⁰ VOKROJOVÁ, Renáta. Průvodce dítěte soudním řízením – příklady dobré praxe. *Rodinné listy*. 2017, 6(7), 18–23. ISSN 1805-0824.

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Posílení role nezletilého v řízeních péče soudu o nezletilé. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2019, 27(2), 243–261. ISSN 1210-9126.

Na opatrovnické řízení se nenahlíží jako na rei iudicatae (věc rozsouzená), pokud totiž dojde ke změně poměrů, může být vydáno nové rozhodnutí.

Druhým netypickým znakem těchto řízení je neuplatnění perpetuatio fori, tzv. trvání místní příslušnosti soudu.¹⁸³ Kdy § 5 zákona o zvláštních řízeních soudních stanovuje výjimku z této zásady, když říká, že je-li to v zájmu nezletilého a změní-li se okolnosti, podle nichž se posuzuje příslušnost, může soud svoji příslušnost přenést na soud jiný.¹⁸⁴

Soudce by v tomto řízení měl být osobou, která se snaží usměřňovat spor, organizovat procesy, které směřují k jeho urychlení, a dovést řízení do zdárného konce přijatelného pro všechny. Především by měl usilovat o to, aby byla věc vyřešena smírně, což mu ukládá OSŘ V § 100 odst. 1, i zákon o zvláštních řízeních soudních v § 474 odst. 1. Pokud je to potřeba, může soud uložit rodičům dle § 474 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních „*účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídit setkání s poskytovatelem odborné pomoci, zejména odborníkem v oboru pedopsychologie*“.¹⁸⁵

Samotný rozpad vztahu rodičů pro dítě představuje traumatickou událost v životě, pokud po něm následuje řízení ve věcech péče soudu o nezletilé dítě, kde se rozhoduje o tom, komu má být dítě svěřeno do péče, je nutné zajistit, aby se nejednalo o neefektivní a zdlouhavý proces. Řízení by pro dítě mělo představovat co nejmenší zátěž, ale zároveň by mělo být zachováno jeho právo takového řízení se účastnit v rozsahu přiměřeném jeho věku a vyspělosti.

Bohužel ne každý soudce v dnešní době nahlíží na dítě jako na účastníka řízení, který má svá procesní práva a povinnosti. V zájmu dítěte však rozhodně není být za každou cenu chráněno před justicí, neboť je to právě dítě a jeho zájem, který je předmětem daného řízení, nikoliv spor mezi rodiči.¹⁸⁶

Pokud byli rodiče manželi, je nutné upravit poměry nezletilých dětí soudním rozhodnutím.¹⁸⁷ Nesezdání rodiče se mohou na budoucím uspořádání,

¹⁸³ ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1, s. 175–176.

¹⁸⁴ § 5 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

¹⁸⁵ § 474 odst. 1. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

¹⁸⁶ ČAMDŽIČOVÁ, Sabina. Posílení role nezletilého v řízeních péče soudu o nezletilé. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2019, 27(2), 243–261. ISSN 1210-9126.

¹⁸⁷ § 906 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

kteře se tývá pēče o dítē a otázkách s tím souvisejících, dohodnout, aniž by ve věci musel rozhodovat soud.¹⁸⁸ Avšak mohou soud požádat, aby jejich dohodu schválil. Ten jejich dohodu rozsudkem schválí, pokud dospěje k závěru, že její obsah je v souladu se zájmy dítēte. Pokud by tomu tak nebylo, dohodu neschválí a poměry nezletilého upraví dle svého uvážení. Obdobný postup použije také, pokud se rodiče nedohodnou vůbec.¹⁸⁹

Pokud soud pouze schvaluje dohodu obou rodičů, pak soudní řízení může být opravdu krátké. Vždy ale musí dbát na to, aby dohoda odpovídala nejlepším zájmům dítēte.¹⁹⁰

Účast v soudním řízení může pro dítē představovat obrovský stres, proto musí být v těchto soudních řízeních kladen důraz na to, aby dítē muselo stres způsobený řízením snášet co nejkratší dobu, proto by řízení mělo být rychlé a efektivní. Jediným a výhradním předmětem tohoto řízení by mělo být řešení poměrů v rodině, které bude v nejlepším zájmu dítēte.¹⁹¹

Při rozhodování o úpravě poměrů nezletilého dítēte by mělo mít dítē vždy možnost vyjádřit svou představu o budoucím uspořádání, pokud tomu nebrání závažné okolnosti, proč by dítē nemohlo být vyslechnuto. K názoru dítēte by pak mělo být přihlédnuto, ale záleží především na soudu, jak vyhodnotí názor dítēte v kontextu s dalšími okolnostmi. V těchto řízeních totiž bývá často problém, že je dítē ovlivněno některým z rodičů.¹⁹²

K tomu se vyjádřil i veřejný ochránce práv, když uvedl, že citová povahová nevyrovnanost v době dospívání může být faktorem, který činí hodnotu výpovědi dítēte zcela nevěrohodnou. Je vždy potřeba mít na paměti, že dítē je korumpovatelné, vydíratelné, během procesu dospívání zvýšeně důvěřivé, zapálené pro spravedlnost, zranitelné a i bezbranné vůči citovému vydírání, které není schopno odhalit.¹⁹³

¹⁸⁸ § 908 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁸⁹ ČAMDŽIČOVÁ, Sabina. Posílení role nezletilého v řízeních pēče soudu o nezletilé. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2019, 27(2), 243–261. ISSN 1210-9126.

¹⁹⁰ § 906 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁹¹ ČAMDŽIČOVÁ, Sabina. Posílení role nezletilého v řízeních pēče soudu o nezletilé. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2019, 27(2), 243–261. ISSN 1210-9126.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ MOTEJL, Otakar a kol. Rodina a dítē. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007. Stanoviska: sborník stanovisek veřejného ochránce práv. ISBN 978-80-254-1750-8, s. 63.

K výslechu dítěte v těchto řízeních se vyjádřil i ÚS, který konstatoval, že soudy musí pečlivě a komplexně posoudit nejlepší zájem nezletilého, „není možné, aby přání dítěte bylo zjišťováno nevhodnými otázkami typu „U koho bys chtěl(a) bydlet?“; přání dítěte musí být zjišťováno komplexně, tj. zejména formou nepřímých otázek (zejména u mladších dětí), a ideálně v neformálním prostředí (tj. nikoliv v soudní síni, ale například v kanceláři soudce či jinde). V této souvislosti Ústavní soud konstatuje, že čím starší dítě je, tím větší má jeho názor váhu“¹⁹⁴.

Soudce by měl v tomto řízení vyslechnout dítě bez přítomnosti jeho rodičů, přičemž přání dítěte by mělo být základním vodítkem pro rodiče při uzavírání dohody i pro rozhodnutí soudu. Pokud přání dítěte nebylo vyhověno, musí mu být alespoň vysvětleno, z jakého důvodu se tak stalo.

Dítěti je třeba poskytnout dostatečný prostor k vyjádření, pokud o to stojí a je dostatečně zralé. V řízení je mu třeba zajistit jeho základní práva, rovný přístup k informacím, které mají být poskytovány úměrně jeho věku a možnostem. Dítě by se v řízení mělo cítit bezpečně a nemělo by nabýt dojmu, že je pouhým objektem, o němž rozhodují dospělí.¹⁹⁵

Jak vychází z konceptu justice vstřícné k dětem, dítě by mělo rozumět podstatě řízení, jeho průběhu a důvodům, proč k řízení došlo a proč dochází k jednotlivým úkonům. Dítě by mělo být po celou dobu řízení průběžně informováno o dění, jaký je cíl jednotlivých úkonů a co pro dítě která část řízení znamená, včetně toho, jaké jsou jeho povinnosti a jaká jsou jeho práva v řízení.¹⁹⁶

V řízeních péče soudu o nezletilé musí být dítě téměř vždy zastoupeno, neboť může hrozit kolize jeho zájmů se zájmy zákonných zástupců. Soud jmenuje dítěti pro jeho zastoupení opatrovníka¹⁹⁷, a to zpravidla OSPOD, ten by měl zjistit názor dítěte a následně ho sdělit soudu, pokud není dítě vyslechnuto soudcem přímo, jak je rozebráno podrobněji v kapitole o nepřímém slyšení dítěte.

Úkolem OSPOD v těchto řízeních je také práce s rodinou jako celkem a snaha předejít vyhrocení konfliktu, přičemž by měl také zajistit ochranu dítěte.

¹⁹⁴ Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. ÚS 2482/13.

¹⁹⁵ ČAMDŽIČOVÁ, Sabina. Posílení role nezletilého v řízeních péče soudu o nezletilé. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2019, 27(2), 243–261. ISSN 1210-9126.

¹⁹⁶ WESTPHALOVÁ, Lenka a Romana ROGALEWICZOVÁ. Práva dítěte v rodičovském konfliktu. *Právní rozhledy*. 2016, 23(19), 660–666. ISSN 1210-6410, s. 600.

¹⁹⁷ § 469 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Vzhledem k tomu, že sociální pracovník pracuje s dítětem i jeho rodiči, dochází k souběhu více funkcí i úkolů, které má. Z hlediska dítěte pak ale mnohdy hrozí, že nebude ochotné se sociálnímu pracovníkovi svěřovat, neboť se bude obávat, že jeho názor sdělí rodičům, kterým by mohl z pohledu dítěte ublížit.¹⁹⁸

Proto je třeba se zamyslet nad tím, zda je takové zastoupení dítěte vůbec vhodné a zda by nebylo lepší jmenovat kolizního opatrovníka, který bude pracovat pouze s dítětem a hájit jeho zájmy, nikoliv s celou rodinou.

6.6.2 Participační práva dětí mladších 15 let v řízení o činu jinak trestném

To, že by na dítě nemělo být nahlíženo jako na objekt, o kterém se rozhoduje, bylo zde již zmíněno mnohokrát. Většinou to však souviselo s neposkytnutím prostoru informacím dítěte, které se může v řízení vyjádřit a uplatnit svá participační práva.

Dítě se však nemusí cítit jako objekt, o kterém se rozhoduje, pouze díky tomu, že mu nejsou poskytnuty informace nebo dán dostatečný prostor pro sdělení názoru, ale i tak, že je nuceno se vyjadřovat k záležitostem a uplatňovat svá práva v řízení, které svou složitostí přesahuje jeho rozumovou vyspělost, a to poměrně významně, přičemž mu v tomto směru mnohdy není poskytnuta dostatečná podpora. Jedním z těchto řízení může být například řízení, které je s dětmi vedeno pro podezření ze spáchání protiprávního činu.¹⁹⁹

Z Úmluvy a řady dalších závazných či doporučujících mezinárodních dokumentů můžeme dovodit základní zásady, na kterých by měl být postaven systém soudnictví ve věcech mládeže, a to s ohledem na nutnost zajistit dítěti v řízení o jeho protiprávním činu skutečnou účast.²⁰⁰ Jedná se o důsledné uplatnění procesních práv dítěte, která vyplývají z čl. 40 Úmluvy, jako jsou např. právo být informován, právo na právní pomoc, presumpce nevinoty nebo také kladení důrazu na uplatnění principů restorativní justice. Tyto principy souvisejí s povinnostmi smluvních států uznat právo dítěte, které se stalo vinným, na takové zacházení, jež bude rozvíjet smysl dítěte pro důstojnost a čest, znovu posilovat

¹⁹⁸ ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Posílení role nezletilého v řízeních péče soudu o nezletilé. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2019, 27(2), 243–261. ISSN 1210-9126.

¹⁹⁹ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 60–61.

²⁰⁰ Tamtéž.

úctu dítěte k lidským právům a základním svobodám jiných a které bude také brát ohled na věk dítěte a napomáhat jeho znovuzачlenění a zapojení do prospěšného působení ve společnosti.²⁰¹ Ostatní zásady soudnictví ve věcech mládeže, které se úzce prolínají se zásadami vyplývajícími z Úmluvy, jsou obsaženy v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže v § 2 a 3.

Řízení ve věci dětí mladších 15 let pro podezření z činu jinak trestného se řídí, pokud zákon nestanoví jinak, podle předpisů upravujících občanské soudní řízení²⁰² a podle předpisů upravených zákonem o zvláštních řízeních soudních.

V případě dětí mladších patnácti let by celé řízení mělo probíhat před soudem pro mládež. Praxe však toto naplnit nedokázala, neboť soud není orgánem, který by mohl vést vyšetřování a prověřování trestné činnosti od samého počátku. Orgány činné v trestním řízení před podáním obžaloby vždy musí prověřit dostupné důkazy. Proto je i ve vztahu k podezřelým dětem mladším 15 let vedeno přípravné řízení podle obecné úpravy obsažené v trestním řádu.²⁰³

Jakmile je shromážděn dostatek důkazů, je věc státním zástupcem, případně policejním orgánem odložena z důvodu nepřipustnosti zahájení trestního stíhání pro nedostatek věku.²⁰⁴

Tento systém však selhává v zajištění odpovídající procesní ochrany dítěte, neboť je postaven na aplikaci obecných norem a institutů standardního trestního řízení, které nijak nezohledňuje zvláštní zranitelnost dítěte, ale naopak dítě staví na roveň dospělým podezřelým.²⁰⁵

Dle obecného komentáře Výboru je tento systém v rozporu s nejlepším zájmem dítěte a zásadami restorativní justice.²⁰⁶

²⁰¹ Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, čl. 40.

²⁰² § 96 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

²⁰³ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 62–64.

²⁰⁴ § 11 odst. 1 písm. d) a § 159a odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

²⁰⁵ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 62–64.

²⁰⁶ Obecný komentář Výboru OSN č. 10 vydaný 25. 4. 2007, odst. 10.

Jako problematický aspekt se v tomto řízení jeví již základní právo dítěte, kterým je zajištění jeho procesních práv při podání vysvětlení. Když se dítě stane podezřelým, dostává se tak poprvé do kontaktu s orgány činnými v trestním řízení při podání vysvětlení. V praxi se jedná o výslech dítěte, což je jeden z nejdůležitějších úkonů, neboť úřední záznam o podaném vysvětlení lze číst jako listinný důkaz. Trestní řád však žádným způsobem nezohledňuje, že osobou vyslychanou je dítě, jež je zvláště zranitelným subjektem.²⁰⁷

Aby mohlo dítě dostatečně uplatnit svá participační práva, jakož i právo dítěte na zvláštní ochranu a spravedlivý proces, zajišťuje český systém soudnictví ve věcech mládeže dětem mladším patnácti let právo na obligatorní právní pomoc v soudním řízení, kdy je dítěti ustanoven opatrovník z řad advokátů.²⁰⁸

Evropský soud pro lidská práva ve své judikatuře zdůrazňuje, že trestní řízení proti dětem musí být organizované a v souladu s jejich nejlepším zájmem. Považuje za vhodné z důvodu jejich zranitelnosti zajistit jim právní pomoc již od prvního kontaktu s orgány činnými v trestním řízení. Ten probíhá s dětmi většinou u policejního orgánu při podání vysvětlení. Navzdory této judikatuře však český právní řád obligatorní pomoc dětem již při prvním kontaktu s orgány činnými v trestním řízení nezaručuje.²⁰⁹

Dítě má samozřejmě jako každá jiná osoba právo na právní pomoc,²¹⁰ avšak o tomto právu je poučeno před započítím výslechu pouze dítě, nikoliv jeho rodiče.²¹¹ Lze si ale jen těžko představit, že dítě bude schopné zohlednit význam přítomnosti právní pomoci a že v této vypjaté situaci, která je pro něj emočně velmi náročná a stresující, bude schopno domyslet důsledky svého rozhodnutí.

²⁰⁷ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 62–66.

²⁰⁸ § 91 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

²⁰⁹ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 62–67.

²¹⁰ § 158 odst. 5 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

²¹¹ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 62–67.

Když podává vysvětlení dítě mladší 15 let, má zajištěnou přítomnost pracovníka OSPOD, tzv. kurátora pro děti. Ten ale především dohlíží na to, aby dítě nebylo nadměrně stresováno a orgány činné v trestním řízení s ním jednaly s ohledem na jeho emocionální a rozumovou vyspělost. Jedná se však pouze o sociálního pracovníka, který s rolí právníka může být jen těžko srovnatelný.²¹²

K tomu se vyjádřil i Výbor pro práva dítěte, který vyzval Českou republiku k tomu, aby zajistila, že i dětem mladším 15 let, které jsou podezřelé z trestného činu, budou poskytnuty minimálně stejné procesní záruky jako mladistvým, především pak právo na odpovídající obhajobu ve všech stádiích řízení.²¹³

Dalším problémem, který se odráží v nedostatečném uplatnění PPD v tomto řízení, je nemožnost dítěte ani jeho zákonných zástupců a advokáta nahlédnout do spisu v průběhu předsoudního stadia. Dětem pak často nejsou dostupné informace o řízení, a to ani právní kvalifikace skutku až do doby, dokud orgány činné v trestním řízení neshromáždí kompletní důkazní materiál. U dětí je totiž oproti dospělým absence zahájení trestního stíhání a po shromáždění důkazů orgány činnými v trestním řízení a jejich zjištění, že se skutek stal, se obligatorně zahajuje řízení před soudem pro mládež.²¹⁴ Tím je dítě zbaveno možnosti uplatnit účinně své právo na obhajobu a také je tím výrazně porušeno jeho právo na participaci v řízení podle čl. 12 Úmluvy.²¹⁵ Pokud by totiž dítě a jeho zástupci do spisu mohli nahlédnout již v průběhu předsoudního stadia, mohlo by svou obhajobu účinně uplatnit a k řízení před soudem by nemuselo vůbec dojít.²¹⁶

²¹² CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 62–67.

²¹³ Závěrečná doporučení ke spojené páté a šesté pravidelné zprávě České republiky. *Výbor pro práva dítěte (OSN)* [online]. Ženeva, 24. 9. 2021 (CRC/C/CZE/CO/5-6) [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rfp/vybory/pro-prava-ditete/ze-zasedani-vyboru/CRC-CO-5_6-CZ-preklad-konecna-verze_1.pdf

²¹⁴ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 62–68.

²¹⁵ Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte, čl. 12.

²¹⁶ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 68–69.

Dalším nedostatkem v současné právní úpravě v tomto řízení, které se výrazně dotýká otázky osobní participace dítěte, je nedostatečné uplatnění zásad restorativní justice a absence mimosoudních řešení věci. Systém soudnictví ve věcech mládeže by měl být vystaven na důsledném využívání restorativních přístupů a technik, v souladu s čl. 3 Úmluvy by měl být zohledněn nejlepší zájem dítěte.²¹⁷

Restorativní justice nemá svou přesnou definici a objevují se různá pojetí, jak je vnímána. Ve všech pojetích je však protiprávní čin vnímán nikoliv jako újma státu, ale naopak jako újma společnosti, která je způsobena zejména poškozením jejích hodnot a vrahů. Důraz je v tomto konceptu kladen především na potřeby poškozeného, nápravu porušených zájmů společnosti a odpovědnost pachatele v procesu nápravy.²¹⁸

Jednou ze základních restorativních technik, která je v České republice využívána je mediace. Ta může dítěti poskytnout odpovídající prostor pro jeho zapojení a opravdovou účast na řešení následků svého činu.²¹⁹

V přístupu dětí k mediaci jsou ale zatím jisté nedostatky.²²⁰ U mladistvých je probační a mediační služba a nutnost ji vyrozumět na základě usnesení o zahájení trestního stíhání dána povinně ze zákona.²²¹ Probační a mediační služba pak může mladistvé aktivně oslovit s nabídkou svých služeb. O podezřelých dětech mladších 15 let se však často ani nedozví, neboť je zde opět absence trestního stíhání.²²²

Problém v těchto řízeních shledávám především v nedostatečném propojení právních předpisů, kdy v první fázi před zahájením řízení je s dětmi jednáno jako s dospělými podle trestního řádu, který dětem nedeklaruje žádné výjimky a nahlíží na ně jako na dospělé. Až když je důvod pro zahájení soudního

²¹⁷ CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014.* Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 68–69.

²¹⁸ Tamtéž, s. 68–70.

²¹⁹ Tamtéž, s. 68–70.

²²⁰ Tamtéž, s. 68–70.

²²¹ § 60 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

²²² CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014.* Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3, s. 68–70.

řízení, je věc postoupena soudu pro mládež, který se již řídí předpisy upravenými přímo pro nezletilé, jako je zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Domnívám se, že i v prvních fázích kontaktu dítěte s policejním orgánem by mu měla být zajištěna dostatečná ochrana.

7 Závěrečná shrnutí a návrhy de lege ferenda

V této práci jsem se zabývala problematikou participačních práv dítěte v soudním řízení. V úvodu byly vysvětleny základní pojmy, jako jsou participace, právo na informace, právo dítěte vyjádřit svůj názor a nejlepší zájem dítěte. Další kapitola stručně pojednává o historickém vývoji práv dítěte již od dob starého Říma přes příchod křesťanství až po současnost, kdy jsem se snažila zaměřit na počátky participačních práv dítěte a současnou právní úpravu. Následně byla krátce vysvětlena procesní způsobilost dítěte, a to kdy musí být dítě zastoupeno, kdy naopak může být účastníkem řízení se všemi procesními právy. Poté přišla na řadu stěžejní část této práce, a to slyšení dítěte, kde bylo rozebráno toto právo dítěte poměrně podrobně včetně toho, kdy je dítě slyšeno přímo a kdy zprostředkovaně. Právo na slyšení bylo následně doplněno kapitolou, která se taktéž týkala této problematiky, avšak z pohledu judikatury Ústavního soudu. V poslední kapitole s názvem Zajištění participačních práv dítěte v soudním řízení se práce věnovala zjištění názoru dítěte v praxi, krátká část také justici vstřícné k dětem, systému Cochemské praxe a příkladům dobré praxe, které poukazovaly na programy cizích států týkající se přípravy dětí na soudní řízení. V poslední části kapitoly pak bylo rozebráno uplatnění participačních práv dítěte v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé a participačního práva dětí mladších patnácti let v řízení o činu jinak trestném.

V rámci mého šetření, zda česká právní úprava dostatečně zakotvuje participační práva dítěte, jsem došla k pozitivnímu závěru, neboť jsou zakotvena na několika úrovních. Vzhledem k tomu, že podle čl. 10 Ústavy jsou mezinárodní smlouvy součástí právního řádu, lze Úmluvu, která má participační práva dítěte jako jednu ze svých stěžejních hodnot, považovat za jeho součást. Dále jsou participační práva dítěte zakotvena v českých právních předpisech jak v oblasti práv procesních, kdy tato práva upravuje jak občanský soudní řád a zákon o zvláštních řízeních soudních, tak i v hmotněprávní úpravě v občanském zákoníku a zákonu o sociálně-právní ochraně dětí. Jako problematické se v tomto ohledu jeví ustanovení zakotvující konkrétní věkovou hranici dvanácti let, od které má být dítě schopno vyjádřit a formulovat svůj názor. To pak často vede k obligatornímu a mylnému výkladu tohoto ustanovení, že se ke zjišťování názoru má přistupovat až od této věkové hranice.

Pokud jde o druhou výzkumnou otázku, jak Ústavní soud přistupuje k otázce věku dítěte a zda jsou u soudu participační práva dítěte dostatečně chráněna, lze rovněž odpovědět pozitivně. Dle zjištění se Ústavní soud v poslední době přiklání k modernímu pojetí participačních práv dítěte, kdy na dítě nahlíží spíše jako na subjekt, který má svá práva, nikoliv jako na objekt, o němž je rozhodováno. V posledních letech klade více důraz na to, aby děti byly aktivně zapojeny do soudního řízení již od poměrně útlého věku, pokud je to vhodné, a na individuální posouzení každého případu.

V poslední otázce, zda jsou participační práva dítěte uplatňována v soudních řízeních ve věcech péče o nezletilé, můžeme říci, že se jedná o poměrně složitou problematiku především v oblasti kolizních opatrovníků, kteří pracují s celou rodinou a většinou mívají více úkolů než jen zastupovat dítě v řízení.

V řízeních u dětí mladších patnácti let o činu jinak trestném se domnívám, že participační práva dětí nejsou dostatečně uplatňována zejména v počátcích vyšetřování orgány činnými v trestním řízení. Při prvním kontaktu s policejním orgánem a při prvním výslechu nemá dítě mnohdy ani právního zástupce.

Na základě výše uvedených závěrů bych navrhovala pro budoucí právní úpravu následující změny.

Za prvé v právních úpravách obsažených v občanském zákoníku a v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, bych odstranila věkovou hranici dvanácti let pro vyjádření a formulaci názoru dítěte. Můj návrh se shoduje s doporučením Výboru pro práva dítěte, který se k vymezené věkové hranici vyjádřil taktéž negativně

Moje doporučení zní následovně. V zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v § 8 odst. 3 poslední větu za středníkem změnit takto: *hlavním kritériem je individuální schopnost dítěte informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit.*

Obdobně by bylo vhodné upravit znění v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník v § 867 odst. 2 předposlední větu za středníkem.

Dále by stálo za úvahu pozměnit problematiku zapojení kolizních opatrovníků především v situacích, kdy mají za úkol pracovat s celou rodinou a současně chránit zájmy dítěte, a sice tak, aby nedocházelo ke střetu zájmů. Zde by

bylo optimální, aby dítě zastupoval zvláštní odborně kvalifikovaný opatrovník, tedy nikoliv orgán sociálně-právní ochrany dětí, který pracuje s celou rodinou. Může se jednat například o dětského psychologa.

Pokud jde o řízení o činu jinak trestném u dětí mladších 15 let, jsem přesvědčena, že by dítěti měl být navržen právní zástupce již od jeho prvního kontaktu s policejním orgánem. Tento můj námět vychází přímo z doporučení Výboru a je s ním v souladu.

Na základě analýzy dostupných zdrojů jsem dospěla k odpovědím na výzkumné otázky a tím jsem naplnila cíle práce.

Použitá literatura

Seznam použité literatury

BRZOBOHATÝ, Robin, Martina CIRBUSOVÁ, Eva JANÍČKOVÁ, Dalibor JÍLEK, Zdeněk KAPITÁN, Michaela TRÁVNÍČKOVÁ a Michaela ZDRÁHALOVÁ. *Aktuální otázky ochrany práv dětí: informování dětí o jejich právech*. Brno: Česko-britská, 2017. ISBN 978-80-905598-3-7.

CIRBUSOVÁ, Martina a Zdeněk KAPITÁN, ed. *Tradiční jevy a nové tendence v oblasti ochrany práv dětí – praxe participačních práv a kyberšikana: sborník z konference pořádané k 25. výročí Úmluvy o právech dítěte: Brno, 20. a 21. listopadu 2014*. Brno: Tribun EU, 2015. Knihovnicka.cz. ISBN 978-80-263-1001-3.

DUŠKOVÁ, Šárka. *Úmluva o právech dítěte: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-683-2.

JÍLEK, Dalibor a Irena ČECHOVÁ, ed. *Společnost přátelská k dětem v obtížích*. Brno: Česko-britská, 2016. ISBN 978-80-905598-2-0.

KNAPPOVÁ, Marta a Jan DVOŘÁK. In: ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář, 1. svazek, § 1–487*. Praha: Linde Praha, 2008. ISBN 978-80-7201-687-7.

KOVÁŘOVÁ, Daniela, Václav MERTIN a Petra HERMANOVÁ. *Dítě mezi otcem a matkou*. Praha: EEZY, 2022. ISBN 978-80-908391-8-2.

KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Abeceda rodinného práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právo prakticky. ISBN 978-80-7598-711-2.

MOTEJL, Otakar a kol. *Rodina a dítě*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007. Stanoviska: sborník stanovisek veřejného ochránce práv. ISBN 978-80-254-1750-8.

ROGALEWICZOVÁ, Romana. *Dítě v rodičovském konfliktu: jak zůstat dobrým rodičem i po rozchodu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-342-1.

ŠABATOVÁ, Anna, Petra ŠUPLEROVÁ, Klára ILLE a kol. *Rodina a dítě II*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, Wolters Kluwer ČR, 2017. Stanoviska (Kancelář veřejného ochránce práv). ISBN 978-80-87949-56-6.

ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. ISBN 978-80-87212-50-9.

ŠÍNOVÁ, Renáta a Zdeněk KAPITÁN. *Rodina v mezinárodních souvislostech*. Praha: Leges, 2019. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-397-1.

Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.

WINTEROVÁ, Alena, Alena MACKOVÁ a kol. *Civilní právo procesní. Část první: Řízení nalézací*. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde Praha, 2014. ISBN 978-80-7201-940-3.

Seznam použitých odborných článků

ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Posílení role nezletilého v řízeních péče soudu o nezletilé. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2019, **27**(2), 243–261. ISSN 1210-9126.

ČAMDŽÍCOVÁ, Sabina. Právo dítěte být slyšeno jako základní participační právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2021, **29**(1), 137–152. ISSN 1210-9126.

CHUTNÁ, Monika. Geneze práv dítěte v mezinárodním měřítku. *Časopis pro právní vědu a praxi* [online]. 1995, **3**(4), 147–160 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:3fa792f0-531a-11e5-b7d6-5ef3fc9bb22f>

NOVÁK, Josef B. Rozhledy sociální a hospodářské. *Pokroková revue: měsíčník pro politiku, národohospodářství a život kulturní* [online]. 1913, **9**(8–9), 403–406 [cit. 2023-02-02]. ISSN 1805-4625. Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:eefa1ad0-1dd4-11e7-90f1-005056820560>

VOKROJOVÁ, Renáta. Průvodce dítěte soudním řízením – příklady dobré praxe. *Rodinné listy*. 2017, **6**(7), 18–23. ISSN 1805-0824.

WESTPHALOVÁ, Lenka a Romana ROGALEWICZOVÁ. Práva dítěte v rodičovském konfliktu. *Právní rozhledy*. 2016, **23**(19), 660–666. ISSN 1210-6410.

Seznam použitých internetových zdrojů

HOFMANNOVÁ, Helena. *Vývoj interpretace (nejlepšího) zájmu dítěte v judikatuře Ústavního soudu* [online]. pravonadetsvi.cz, 2015 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <http://www.pravonadetsvi.cz/stahnout-soubor/vyvoj-interpretace-nejlepsiho-zajmu-ditete-vjudikature-ustavniho-soudu/>

HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. *O konceptu participačních práv dítěte ve světle několika vybraných odmítavých usnesení Ústavního soudu* [online]. epravo.cz, 11. 9. 2017 [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/o-konceptu-participacnich-prav-ditete-ve-svetle-nekolika-vybranych-odmitavych-usneseni-ustavniho-soudu-106302.html>

HOFSCHNEIDEROVÁ, Anna. *Praktický právní průvodce nejlepším zájmem dítěte – Pro pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí* [online]. Praha: Liga lidských práv, 2016 [cit. 2023-01-29]. ISBN 978-80-87414-26-2. Dostupné z: <https://llp.cz/wp-content/uploads/Prakticky-pravni-pruvodce-nejlepsim-zajmem-ditete.pdf>

Přezkoumání zpráv předložených státy v souladu s čl. 44 Úmluvy: Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika. *Výbor pro práva dítěte (OSN)* [online]. Ženeva, 4. 8. 2011 (CRC/C/CZE/CO/3-4) [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravyplneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>

Závěrečná doporučení ke spojené páté a šesté pravidelné zprávě České republiky. *Výbor pro práva dítěte (OSN)* [online]. Ženeva, 24. 9. 2021 (CRC/C/CZE/CO/5-6) [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/vybory/pro-prava-ditete/ze-zasedani-vyboru/CRC-CO-5_6-CZ-preklad-konecnaverze_1.pdf

Seznam použitých právních předpisů České republiky

Sdělení č. 104/1991 Sb., federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte

Sdělení č. 54/2001 Sb. m. s., Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Seznam použité judikatury Ústavního soudu

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. 4. 2001, sp. zn. IV. ÚS 695/2000

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 20. 1. 2005, sp. zn. II. ÚS 363/03

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 16. 2. 2006, sp. zn. III. ÚS 707/04

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 7. 12. 2006, sp. zn. II. ÚS 586/06

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. II. ÚS 1818/07

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 12. 2007, sp. zn. II. ÚS 2630/07

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 2. 4. 2009, sp. zn. II. ÚS 1945/08

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 18. 3. 2010, sp. zn. II. ÚS 1651/09

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26. 1. 2011, sp. zn. III. ÚS 2621/10

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 3. 2012, sp. zn. II. ÚS 3765/11

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 24. 7. 2013, sp. zn. I. ÚS 4457/12

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 19. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 26. 5. 2014, sp. zn. ÚS 2482/13

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 27. 5. 2014, sp. zn. 430/14

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/13

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 11. 6. 2014, sp. zn. ÚS 523/14

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 12. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 2643/2013

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 4. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 1041/14

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 16. 6. 2015, sp. zn. ÚS 2943/14

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 25. 7. 2017, sp. zn. II. ÚS 1931/17

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 3. 1. 2018, sp. zn. II. ÚS 2866/17

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 9. 1. 2018, sp. zn. IV. ÚS 3749/17

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 13. 3. 2018, sp. zn. IV. ÚS 827/18

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 15. 5. 2018, sp. zn. II. ÚS 725/18

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 14. 11. 2019, sp. zn. II. ÚS 3133/19

Dokumenty mezinárodních organizací

General comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard. *Committee on the Rights of the Child* [online]. 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/4ae562c52.html>

General comment No. 7 (2005). Implementing Child Rights in Early Childhood. *Committee on the Rights of the Child* [online]. 20. 9. 2006, CRC/C/GC/7/Rev.1 [cit. 2023-01-12]. Dostupné z: <https://www.refworld.org/docid/460bc5a62.html>

Seznam použité judikatury Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Elsholz proti Německu ze dne 13. 7. 2000 (stížnost č. 25735/94)

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Havelka a ostatní proti České republice 21. června 2007 (stížnost č. 23499/06)

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Sahin proti Německu ze dne 8. 7. 2003 (stížnost č. 30943/96)

Ostatní

Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (zákon o řízení ve věcech rodinněprávních a v záležitostech nesporného soudnictví), ze dne 17. 12. 2008 (BGBl. I s. 2586, 2587 ff), ve znění pozdějších předpisů

Obecný komentář Výboru OSN č. 10 vydaný 25. 4. 2007

Pokyny Výboru ministrů členským státům Rady Evropy o justici vstřícné k dětem ze dne 17. 11. 2010.

Řád živnostenský ze dne 20. prosince 1859 č. 227 ř.z. doplněný živnostenskými novelami, k němu se vztahujícími zákony, normaliiemi a rozhodnutími úřadů, nálezy Nejvyššího správního soudu a posudky obchodní a živnostenské komory pražské.

Resumé

The thesis with the topic "Protection participation rights of the child in judicial proceedings" deals with the problematic of protection of participation rights of children in court hearings. Main objective of the thesis is to answer research questions, which aim to find out if the participation rights of children are applied in a suitable form and protected well enough, possibly point out current and problematic phenomena of the current legislation and practice and then evaluate approach of the Constitutional Court of the Czech Republic to the question of age of a child and its involvement in a trial.

The purpose of the first chapter is to define basic terms of the given problematic. The second and third chapter briefly outline the historical development, the current legislation and legal capacity of a child. The fourth chapter aims to introduce the reader to the ways of hearing a child and the subsequent fifth chapter explains this problematic from the viewpoint of the jurisprudence of the Constitutional Court of the Czech Republic. The last sixth chapter deals with exercise of participation rights of a child in trials in practice, where it outlines the given problematic connected with questioning children in practice, lists examples of good practice and then briefly analyzes the exercise of participation rights of a child in the chosen court trials. It is specifically a juvenile court custody proceeding and trial for an otherwise criminal act where participants are younger than fifteen years old.